

**Onderzoek naar schending van de Journalistieke Code
in publicaties van omroep ON
(en hoe dit de journalistiek bij alle publieke omroepen aangaat)**

Woord vooraf

Als docent journalistiek was het een van mijn favoriete parodieën op de zogenaamd scherp interviewende journalist de ultieme open vraag: "Professor, waarom dit boek?" Misschien verrassend, maar de vraag "Ombudsman, waarom dit uitgebreide rapport?" is wel een goede.

Aanleiding voor dit onderzoek waren klachten over mogelijke schending van de Journalistieke Code in publicaties van omroep Ongehoord Nederland. Die klachten bleken zeer uiteenlopend, ze bleken raakvlakken met andere journalistieke producties te hebben, en niet alleen normen maar ook waarden bleken essentieel bij onderzoek en oordeel. Daarnaast bleek de onduidelijkheid over wie wat kan of moet aanpakken groot. Dus geef ik hier ook achtergrond en overzicht, over het brede journalistieke veld waarbinnen de producties waarover geklaagd is hun plek innemen.

Een journalist geeft feiten en context, schetst en duidt patronen. De ombudsman doet dat hier ook.

7 juni, 2022

1. Inleiding

Sinds 1 januari 2022 bestaat het landelijke publieke omroepbestel uit dertien omroeporganisaties met een uitzendlicentie, twee meer dan daarvoor. Over programma's van één van die nieuwkomers kwamen sindsdien bij de ombudsman meerdere klachten en vragen binnen. Of omroep Ongehoord Nederland (ON) zich in de programma's aan de fundamentele principes van de journalistiek zou houden: waarheidsgetrouw zijn, feitelijk, betrouwbaar, onafhankelijk, onpartijdig en transparant over werkwijze, banden en belangen.

Niet eerder kreeg ik in korte tijd zoveel verzoeken om onderzoek naar twee specifieke programma's van één omroep.¹ Aantallen zeggen niets over de gegrondheid van klachten en ophef op Twitter is geen reden tot onderzoek. Maar er is behoefte aan overzicht op basis van een onafhankelijke en feitelijke analyse, en aan spoedige duidelijkheid over veronderstelde schending van de Journalistieke Code. Natuurlijk bij de klagers en bij omroep ON zelf. Maar ook breder in de samenleving en binnen het publieke bestel waar ON deel van uitmaakt.

Daarnaast grijp ik ook de gelegenheid aan voor meer perspectief. Want waarom nu die talloze beroepen op de ombudsman? Zijn of doen de programma's van ON iets zó anders dan programma's en producties van andere publieke omroepen? Of juist deze producties zich aan de Journalistieke Code houden, is de aanleiding tot en de kern van dit rapport. Maar in vragen en klachten over uitzendingen en aanpak van de nieuwe omroep weerklinken ook publieksreacties over de andere omroepen en programma's, die steeds regelmatig bij de ombudsman binnenkomen. Dat wijst er op dat wat in ON-programma's mogelijk strijdig met de code is, door het publiek in breder verband gesignaleerd wordt. Ik plaats die signalen in een breder patroon en ik wil de klachten over ON dus niet in isolement behandelen.

Een aantal van de zaken waarover het publiek nu bij de ombudsman klaagt, vind je ook – zij het in andere frequentie, proporties en/of niet als bewust gekozen aanpak – terug in andere programma's dan die van Ongehoord Nederland. Een door sommige klagers gesuggereerde simpele 'correctie' – programma of omroep van de zender halen – zou dan geen of een onvolledig antwoord zijn op wat er mogelijk aan de hand is. Dit nog los van de vraag of 'van de zender halen' eenvoudig of wenselijk zou zijn.

Tussen wat de diverse omroepen aan journalistieke producties maken zitten heel grote verschillen, in vorm maar ook in inhoud, aanpak en taak. Dat hoort zo. Maar het publiek vraagt zich in brede zin af waarop de publieke omroepen aangesproken kunnen worden bij het verzorgen van onafhankelijke, betekenisvolle en kwaliteitsvolle journalistiek. Journalistiek die mensen informeert en inspireert, die je helpt verbanden te leggen om je rol als mondige burger te kunnen spelen. Journalistiek die wordt gemaakt 'met mijn belastinggeld', zoals sommigen dat graag formuleren. Wat is de meetlat, hoe liggen de verantwoordelijkheden, wie ziet toe of afspraken worden nagekomen?

De journalistiek waar de publieke omroep voor moet en wil staan, die begint inderdaad bij het je houden aan de normen en afspraken in de Journalistieke Code die alle omroepen namens hun journalistieke medewerkers hebben onderschreven. Dat is essentieel als je het publiek wilt laten zien hoe je je betrouwbaarheid waarborgt en hoe je geloofwaardig wilt zijn. Maar daar stopt het niet. Er is de letter van de code en er is de geest van de onderliggende waarden die de publieke omroepen van

¹ Meer over aantallen en aard van de klachten in hoofdstuk 4.

de Mediawet moeten² en willen uitdragen. In die geest mag en kan binnen het bestel veel maar zal je niet alles dat letterlijk mag ook doen.

Rol van de ombudsman

De ombudsman is er om klachten vanuit het publiek te onderzoeken en eraan bij te dragen dat de omroepen “publieke verantwoording over de journalistieke werkwijze van hun redacties” afleggen, zo zeggen de [statuten](#) van de ombudsman sinds de instelling in 2017. De taakomschrijving (sinds 2021 in de Mediawet³ opgenomen) zegt dat ook ongevraagd, “uit eigen beweging” onderzoek gedaan kan worden.

Naast klachtenafhandeling en (on)gevraagd advies heeft de ombudsman dus een rol bij de verbinding tussen journalistiek bij de publieke omroepen en de samenleving. Omdat die journalistiek namens, met en voor het publiek wordt gemaakt, en de ombudsman als een brug tussen publiek en journalistiek is gezet. De ombudsman geeft openheid, overzicht, inzicht en transparantie over de journalistieke praktijk, en een signaal af wat er waar of wanneer misgaat, anders kan of beter moet.

Onderzoek van de ombudsman is allereerst bestemd voor het publiek, niet voor de omroepen, de functionarissen of de beleidsmakers. Het publiek is met klachten gekomen, en dat heeft recht op uitleg en afwegingen. En op een onafhankelijk oordeel over het journalistiek handelen en de publicaties die dat oplevert. Dat oordeel komt er op grond van de binnen de publieke omroepen overeengekomen normen en waarden, niet volgens toevallige persoonlijke voorkeuren.

Vertaling van dat oordeel in mogelijke consequenties is een volgende stap, en de verantwoordelijkheid van de NPO, het Commissariaat voor de Media, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.⁴ Ik zal er in dit rapport op diverse punten op terugkomen.

Het is daarnaast de verantwoordelijkheid van omroepen en (hoofd)redacties om een oordeel of signaal van de ombudsman te betrekken bij het verhogen van de journalistieke kwaliteit. Ik neem hier de gelegenheid om scherp te stellen wat van journalistiek bij alle publieke omroepen verwacht wordt, ook door het publiek, en aanzetten te geven hoe daar te komen. Dus ga ik met wat begon als een op specifieke programma’s gericht onderzoek de diepte én de breedte in.

² Zoals aangegeven in de Mediawet, artikel 2.1, lid 2, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2022-03-02#Hoofdstuk2>

³ “De ombudsman beoordeelt na een klacht of uit eigen beweging het journalistieke handelen van de landelijke publieke media-instellingen bij de verzorging van media-aanbod op het gebied van nieuws, informatie en educatie.” Wet van 9 december 2020 tot wijziging van de Mediawet 2008, artikel 2.14a, lid 5, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2022-03-02#Hoofdstuk2>

⁴ In dit verband wordt de verantwoordelijke bewindspersoon ‘de minister’ genoemd, ook als dat in enig kabinet de staatssecretaris is.

2. Vak in verandering

De journalistiek, ooit leek het een overzichtelijk werkveld. Waar met drukpers en ethergolven de wereld aan het publiek werd voor- en uitgelegd, door gerespecteerde dames en heren met bijbehorende geloofwaardigheid die overzicht en inzicht schetsten. Nu kan naast de bekende mediaorganisaties eenieder die daar brood in ziet de eigen versie van gebeurtenissen brengen, met gesponsorde krant, *vertical video*⁵ vanaf locatie of *threads* op sociale media, en zich ook journalist noemen.⁶

Technologische ontwikkeling maakte het mogelijk. Nieuwsvoorziening werd sneller, altijd voorhanden, direct op je stoep en tegelijkertijd van over de hele wereld. De samenleving ging van massamedia naar nicheberichtgeving, van nationale zender naar persoonlijk videoverslag op Instagram. Informatie kwam beschikbaar met een druk op een toetsenbord. Prachtige ontwikkelingen. Maar het zorgt er ook voor dat verslaggevers en onderzoeksjournalisten nu gelijkgesteld kunnen worden met passanten-met-een-smartphone, activisten of influencers, dat iedereen zich waakhond kan wanen of leverancier van nieuws en nieuwtjes. De grens tussen feit en mening kan vervagen als het publiek in plaats van informatie vooral bevestiging en gelijkgestemden zoekt of krijgt.

Wie nu wil waarmaken als journalist lees- of zendtijd, geld en vertrouwen waard te zijn, moet boven alles betrouwbaarheid bewijzen en geloofwaardigheid verdienen in deze tijd van digitale transformatie en daarmee samengaande fragmentatie van de informatievoorziening. Het publiek eist transparantie en verantwoording. Dat verandert het vak. Het meeste nieuws vindt het publiek wel, het komt onstuitbaar, ongefilterd en 24/7 op ons af. Maar de journalist moet wel een heleboel andere dingen: checken wat klopt, zo volledig mogelijk zijn, uitleggen waar informatie vandaan komt, welke belangen er spelen, overzicht, context en duiding geven, door- en ondervragen, nieuws blootleggen, kritisch voorbij de incidenten kijken, de grote verbanden leggen en de patronen zien. En nooit een doorgeefluik zijn.

Journalistiek is een ambacht dat meer behelst dan alleen het hanteren van een pen of telefoon. Journalisten horen vaklieden te zijn. De journalistiek is op zichzelf geen doel, het is een middel om mensen te informeren zodat ze hun leven inrichten om zichzelf zo goed mogelijk te kunnen ontplooiën. Goede journalistiek is urgent en relevant. Zo geformuleerd bivakkeert het ergens tussen nutsvoorziening en mensenrecht. Je moet er in elk geval niet slordig mee omgaan.

De journalist heeft een grote verantwoordelijkheid. Bij de publieke omroepen nog meer dan bij andere mediaorganisaties omdat je het voor, namens en gefinancierd door elke Nederlander mag doen. Bij die verantwoordelijkheid horen voor de makers duidelijke normen om je aan te houden, en transparantie en het afleggen van verantwoording, aan wie het mogelijk maakt en voor wie je het doet: het publiek.

Dat kan alleen in een professioneel, gezond en veilig werkklimaat. Waar de omgangsvormen helder zijn. Dan kunnen journalisten hun relevante werk doen, is er duidelijkheid wie waarop toeziet en wie waarvoor verantwoordelijkheid neemt, en zijn er heldere sancties als iets niet goed gaat. Alleen zo

⁵ Tot voor kort dé doorn in het oog van ervaren videomakers: passanten die hun telefoon rechtop houden als ze iets filmen, waardoor er op tv een smal beeld met zwarte balken aan de zijkant ontstaat. Inmiddels wordt dat 'Verticaal Video Syndroom' helemaal geaccepteerd als geschikt voor uitzending.

⁶ Hoezeer het journalistieke landschap in beweging is, liet een rechterlijke uitspraak over de journalistieke status van 'juicekanalen' onlangs zien, <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/22/juice-is-nu-ook-journalistiek-a4125078>

ontstaat een samenhangend journalistiek systeem waarbinnen het publiek de kwaliteit krijgt waar het recht op heeft.

3. Bestel, wet en regels: een overzicht

3.1 Gereedskapskist vol meetlatten

De journalistiek ombudsman is bij de instelling in 2017 expliciet onderdeel gemaakt van het afleggen van journalistieke verantwoording door de publieke omroepen. De ombudsman heeft daarvoor een set normen en afspraken meegekregen die dienen als de bodem onder onderzoek en oordeel, de [Journalistieke Code van de NPO](#)⁷. Dat is het voornaamste gereedschap bij klachtenbehandeling.

Maar wie journalistieke producties onderzoekt, komt meerdere wetten en regels tegen. Ook die geven kaders aan. Tijdens mijn onderzoek merkte ik dat wat dit betreft geregeld over- en inzicht ontbrak, bij makers en publiek. Overzicht en helderheid hierover zijn essentieel, ook voor de verwachtingen bij het publiek en diens vertrouwen in een oordeel over wat journalistieke producties kunnen en mogen doen. Daarom is het belangrijk om dat overzicht hier vooraf te geven.

Vrijheid van meningsuiting en de pers

Zo is er allereerst de vrijheid van meningsuiting, vastgelegd in de [Grondwet](#), het [Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens](#) en andere internationale verdragen. Wie stelt dat bepaalde opvattingen of geluiden geen plek in de media horen te krijgen, moet zich realiseren dat burgers in Nederland de vrijheid hebben zich te uiten, **zonder controle vooraf**, en dat een vrije pers die uitingen mag verspreiden. Wie aan de andere kant op grond hiervan eist dat alles moet kunnen omdat we in Nederland opvattingen niet censureren, moet zich realiseren dat de vrijheid van meningsuiting **niet absoluut** is. Iedereen mag zeggen en schrijven wat hij of zij wil, op alle platforms, zolang het niet strijdig is met de wet. Bepaalde uitspraken (zoals laster, groepsbelediging⁸ of oproepen tot geweld) zijn strafbaar.

Dit zijn juridische normen. En daar stoppen we vaak als het over de pers gaat, we komen niet graag in de buurt van discussie over mogelijke grenzen aan de vrijheid van meningsuiting. Kritiek op de journalistiek wordt nogal snel uitgelegd als een aantasting van de vrijheid van de pers. Maar een samenleving kent naast normen ook waarden, en deelnemers aan die samenleving hebben naast (grond)rechten ook plichten. Dan kan je bijvoorbeeld stuiten op grenzen aan het fatsoen. Die zal niet iedereen op dezelfde plaats trekken en er dezelfde waarde aan geven. Maar in het algemeen zal je niet alles dat kan of mag binnen een samenleving altijd willen of (kunnen) doen.

Organisaties, verenigingen of andere samenwerkingsverbanden mogen afspreken dat hun deelnemers gezamenlijke normen en grenzen hanteren en gedeelde waarden uitdragen. Van wie zich aansluit kun je verwachten, vragen of eisen dat die zich aan de afgesproken normen houdt en de gedeelde waarden onderschrijft.

⁷ De Journalistieke Code is geen statisch document. Veranderende technieken of (werk)omstandigheden kunnen aanleiding zijn tot aanpassingen. Op het moment van dit onderzoek kijkt een groep externe experts samen met (hoofd-)redacties en omroepdirecteuren (die laatste onderschrijven de code formeel, zodat deze voor alle journalistiek medewerkers geldt) naar vorm en inhoud van de code. Zie voor aanbevelingen pagina 32 en verder. De geldende versie van code is opgenomen als [Bijlage 1](#), zodat deze ook na eventuele wijzigingen in de toekomst als referentiekader voor dit onderzoek beschikbaar blijft.

⁸ Daaronder valt ook het publiekelijk vergoelijken, ontkennen of bagatelliseren van de Holocaust, we komen er later op terug. Zie: <https://open.overheid.nl/repository/ronl-c5e070c0-dae4-49ee-abca-b7ad3778f0f0/1/pdf/antwoorden-kamervragen-inzake-het-niet-strafbaar-stellen-van-ontkenning-holocaust.pdf>.

De Mediawet

Het publieke bestel is zo'n samenwerkingsvorm die zijn deelnemers verplicht zich aan afspraken te houden. Het bestel is **geen vrijblijvende samenwerking** maar een waarvan de afspraken in een democratisch vastgestelde wet staan, de [Mediawet](#). Wie toetreedt tot het bestel valt onder die wet. Er staan opnieuw vrijheden in, bijvoorbeeld dat omroepen – publiek en commercieel – redactionele autonomie hebben: zij bepalen zelf wat ze uitzenden en in welke vorm ze dat gieten, daar mag de overheid zich niet mee bemoeien. Een ombudsman mag dat ook niet.

Verder is in de Mediawet verankerd dat het Nederlands omroepbestel zogenoemde **externe pluriformiteit** als fundament heeft. Een breed en divers palet aan omroepen moet waarborgen dat de veelheid aan overtuigingen, interesses en stromingen aan bod komt die kenmerkend is voor de Nederlandse samenleving.⁹ Niet iedere omroep hoeft álles te doen of te behandelen, omroepen met leden moeten een maatschappelijke stroming vertegenwoordigen en kunnen hun media-aanbod daarop inrichten. Keuzes maken in wat je uitzendt mag, zolang het totale omroep-brede media-aanbod maar de veelkleurigheid van de Nederlandse maatschappij representeert.

Ook journalistiek mag door de omroepen met leden vanuit een opvatting, invalshoek of overtuiging bedreven worden. Klagers bij de ombudsman gaan er nogal eens van uit dat publieke omroepen altijd neutraal dienen te zijn, dat stellingname in journalistieke programma's niet mag en meningen geen plaats hebben. Dat klopt wettelijk dus niet. Alleen NOS en NTR hebben de [taak](#) in hun journalistieke producties ongebonden en onpartijdig¹⁰ te zijn¹¹.

De Mediawet stelt ook eisen. De wet zegt dat de publieke omroep als geheel een samenbindende factor in onze democratische samenleving moet zijn. In die opmerking ligt de waardengemeenschap besloten die het bestel – dus alle publieke omroepen bij elkaar – vormt.¹² De **gezamenlijke basiswaarden** (onder meer ruimte voor verscheidenheid, onafhankelijkheid, bijdragen aan de kwaliteit van de democratie, respect en open staan voor andersdenkenden) zijn in de opdracht en

⁹ Vertoont die pluriformiteit aanwijsbare hiaten, dan kunnen nieuwe omroepen tot het bestel worden toegelaten, dit is waarom Omroep Zwart en ON per 2022 zendtijd en geld krijgen. Hoe toereikend de criteria voor toelating zijn wordt op dit moment door overheid en politiek gestudeerd (een eerste verkenning is inmiddels gepubliceerd: <https://www.aef.nl/storage/files/bijlage-9-onderzoeksrapport-aef-naar-erkenningscriteria.pdf>). Het voert hier te ver daarop uitgebreid in te gaan, maar het wordt in brede kring – mede naar aanleiding van de toename van het aantal omroepen en de daardoor optredende fragmentering van middelen en zendtijd – wenselijk geacht hierover vóór de nieuwe concessieperiode (2026) knopen door te hakken.

¹⁰ Let op: dit moet niet verward worden met de uitleg die de Journalistieke Code aan 'onpartijdigheid' geeft. De code zegt dat journalistiek "onafhankelijk, onpartijdig en onbevooroordeeld [dient] te zijn – druk van buiten en binnen de organisatie heeft geen invloed op de inhoud van onze producties." De invulling van onpartijdigheid die de code geeft zegt dus ook niet dat je geen overtuiging mag uitdragen. Het lijkt mij helderder als het woord 'onpartijdig' in de code niet gebruikt wordt wanneer je met 'onafhankelijk' hetzelfde kunt zeggen.

¹¹ Ik vermijd graag het woord 'neutraal' (al lukt me dat niet altijd als omroepen het zelf gebruiken). Want als met 'neutraal' bedoeld wordt: 'kleurloos', voor- en tegenargumenten precies afgemeten, 'hij zegt – zij zegt'-berichtgeving, dan is dat is niet de journalistiek bij de publieke omroep, ook niet bij de taakomroepen. Wie die vorm van neutraliteit zoekt, moet maar een stenograaf in dienst nemen. De journalist bericht op grond van brede informatieverzameling over de feiten, geeft context, onderzoekt, ziet patronen en duidt (wat iets anders is dan: geeft zijn mening over!) het nieuws. Ook het woord 'objectief' kan tot definitiestrijd leiden. De Code kiest voor onafhankelijk, ongebonden. Ik gebruik objectiviteit als aanduiding voor een controleerbare methode van werken. Zie hierover het Dossier Objectiviteit dat Team Ombudsman in 2020 samenstelde, <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/dossier-objectiviteit-hoe-verslaan-de-publieke-omroepen-de-amerikaanse-politiek#content>.

¹² Zie ook de richtlijnen van de European Broadcasting Union (waar de Nederlandse publieke omroep bij is aangesloten), *Public Service Values, Editorial Principles and Guidelines*. Deze richtlijnen stellen, in zeer efficiënte samenvatting, dat programmering bij de publieke omroepen "impartial & independent, fair & respectful, accurate & relevant, connected & accountable" dient te zijn. <https://www.ebu.ch/guides/public-service-values-editorial-principles>

missie van de publieke omroep verwoord.¹³ Deelnemers aan het bestel dienen bij te dragen aan die missie en daar kunnen ze aan gehouden worden.¹⁴

Journalistieke Code

De Mediawet legt verder vast dat de publieke omroep een betrouwbare bron van informatie dient te zijn. Dat was lange tijd weinig algemeen en concreet maar staat voor journalistieke programma's en publicaties sinds 2017 beschreven in de [Journalistieke Code](#). Dit is het voor de werkzaamheden van redacties én ombudsman essentiële en fundamentele document met de normen voor ethisch en correct journalistiek handelen/journalistieke inhoud. Hierin staat waar het publiek de publieke omroepen journalistiek gezien op kan aanspreken.

Het publiek heeft recht op urgente en relevante journalistiek, bij het maken waarvan de journalisten zich aan de gezamenlijke afspraken en waarden houden. Binnen de pluriformiteit die door het bestel in den brede wordt gewaarborgd, berichten journalisten die voor de publieke omroepen werken volgens de code **waarheidsgetrouw, onafhankelijk, onbevooroordeeld** en **controleerbaar**. Met deze begrippen zal in hoofdstuk 4 de analyse plaatsvinden van de programma's waarover geklaagd werd.

De code bevat opmerkingen over zaken die niet ethisch verantwoord zijn, maar ook beschrijvingen van hoe journalistiek werkt en wat wél kan en mag. De code is een document dat ook de ruimte van de journalist beschrijft. Zo hoeven van de code in journalistieke programma's en publicaties meningen niet geschuwd te worden, dat zou zich slecht verhouden tot de grondwet. Maar journalistieke producties behelzen wel iets anders (en meer) dan het doorgeven van meningen van derden. Journalistiek verslaat, checkt, bevraagt, onderzoekt, graaft, geeft tegenargumenten en duidt wat er in de wereld gebeurt. Op faire, feitelijke, transparante en controleerbare wijze. Zodat een mondig publiek breed geïnformeerd eigen keuzes kan maken.

Journalisten zelf waren betrokken bij de opstelling¹⁵ van de code, want richtlijnen moeten ook werkbaar zijn. Alle omroepen hebben het document expliciet onderschreven, inclusief de passage waarin is vastgelegd dat de ombudsman degene is die inhoudelijk aan de code kan toetsen of programma's en publicaties volgens de afgesproken journalistieke normen gemaakt worden.¹⁶ Dat de publieke omroepen een ombudsman moeten hebben staat sinds 2021 in de Mediawet¹⁷.

Redactiestatuut

Volgens de Mediawet¹⁸ moeten individuele media-instellingen een redactiestatuut hebben, het Commissariaat voor de Media moet ([onder meer](#)) daar toezicht op houden¹⁹. In een redactiestatuut staan minimaal de journalistieke rechten en plichten van de werknemers. In elk geval moet

¹³ <https://over.npo.nl/organisatie/waar-staat-de-npo-voor#content>

¹⁴ Over wat zwaarder zou wegen, het recht op redactionele autonomie of de plicht een samenbindende factor in de democratische samenleving te zijn, kon ik geen uitspraak achterhalen, ook niet in jurisprudentie.

¹⁵ Ook bij updates van de code worden journalisten betrokken. De code moet niet 'van bovenaf', door omroepdirecteuren of ombudsman opgelegd worden maar door de journalisten die voor de omroepen werken gedragen en in hun dagelijkse werk toegepast worden.

¹⁶ De NPO, een toezichthouder als het Commissariaat voor de Media of de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen mogen dat niet.

¹⁷ Mediawet, 2008, artikel 2.14a <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2020-517.html>

¹⁸ Mediawet, 2008, artikel 2.88. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2022-03-02/0>

¹⁹ In de Mediawet, 2008, artikel 7:21 lid 4 staat dat het Commissariaat de naleving van het redactiestatuut handhaaft. Het is op dit moment nog niet concreet ingevuld hoe het Commissariaat de taak van toezicht op de naleving van de inhoud van redactiestatuten zal vormgeven. Hier kan namelijk een mogelijk spanningsveld zitten tussen het moeten toezien op journalistieke kwaliteit en de afstand die het Commissariaat dient te houden tot de inhoud van programma's. Hoe dit toezicht in te vullen, wordt onderzocht. Misschien kan het Commissariaat nu en dan inzicht geven in de stand van zaken.

gewaarborgd zijn dat journalistieke plichten en ethiek worden nageleefd²⁰ en dat redactionele onafhankelijkheid is gegarandeerd ten opzichte van adverteerders, sponsors of anderen die bijdragen leveren aan producties. Ook worden vaak de hiërarchische verhoudingen tussen (hoofd)-redactie en directie beschreven, omdat ook daar voldoende onafhankelijkheid mogelijk moet zijn.

Alle landelijke publieke omroepen hebben zo'n redactiestatuut (soms programmastatuut genoemd), niet alle zijn even gemakkelijk te vinden.²¹ Recent onderzoek van toezichthouder Commissariaat voor de Media²² liet daarnaast grote verschillen tussen de statuten zien, ze variëren van zeer uitgebreid (tientallen artikelen) tot enkele A4'tjes, en inhoudelijk van beperkte invulling tot grote detaillering.

Op dit moment is de inhoud van enkele redactiestatuten te weinig concreet ingevuld om echt bruikbaar te zijn bij een toets van de journalistieke onafhankelijkheid.²³

Gedragcode Integriteit Publieke Omroep

Tot slot is er de [Gedragcode Integriteit Publieke Omroep](#), een code die goed bestuur en integer handelen bij de NPO en de landelijke publieke omroepen moet bevorderen. Het Commissariaat voor de Media moet sinds 1 juli 2021 toezicht houden dat de code door omroepen en NPO wordt nageleefd, eerder lag dat toezicht bij de NPO zelf.²⁴

Het waarborgen van de onafhankelijkheid van de mediaorganisaties (NPO en omroepen) en daarmee van het media-aanbod dat wordt geleverd zijn belangrijk doel van de code, de term 'onafhankelijk' komt in het document twintigmaal voor, aangevuld met termen als betrouwbaarheid, dienstbaarheid, functionaliteit, openheid en zorgvuldigheid. De code geeft handvatten hoe hieraan te voldoen.

Artikel 2.10 is specifiek relevant waar dit ingaat op nevenfuncties van "belangrijke journalistieke functionarissen" (waaronder hoofdredacteuren en gezichtsbepalende presentatoren). Dit punt wordt aangekaart omdat, zoals deze code zegt, "het publiek erop moet kunnen vertrouwen dat publieke informatievoorziening onafhankelijk is". Gebrek aan vertrouwen hierin kan rechtstreeks het vertrouwen van het publiek in de journalistiek bij de publieke omroepen aantasten, in de inhoud van

²⁰ Wat die zijn is hier ook niet concreet, dus blijft nu onhelder welke plichten en ethische afspraken nageleefd moeten worden. De Journalistieke Code - die dit wel concreet maakt - wordt niet genoemd in een aantal redactiestatuten van de publieke omroepen (soms zijn de redactiestatuten ouder dan de code uit 2017, dan is het logisch dat er niet naar verwezen wordt). Expliciete verwijzing naar de Journalistieke Code (en naar de ombudsman als inhoudelijk toetsende functionaris) zou in deze lacune kunnen voorzien. Sowieso moet helder zijn hoe de diverse documenten (redactiestatuut, journalistieke en integriteitscode) zich tot elkaar verhouden en wie waarop mag of moet toezien. Dat is nu onvoldoende duidelijk, zeker voor het publiek. Zie ook de aanbevelingen.

²¹ Zie voor een overzicht [Bijlage 2](#), opgesteld op verzoek door de functionaris integriteit publieke omroep.

²² Het Commissariaat voor de Media publiceerde in 2021 een onderzoek naar de stand van zaken m.b.t. aanwezigheid en globale inhoud van redactiestatuten bij de audiovisuele media (waaronder de landelijke publieke omroepen) en constateerde grote verschillen in inhoud, detaillering en mate waarin ze toetsbaar zijn..

<https://www.cvdm.nl/sites/default/files/files/Rapport%20Het%20redactiestatuut%20bij%20aanbieders%20van%20audiovisuele%20mediadiensten%20-%20Een%20verkennde%20analyse.pdf>

²³ Het CvdM gaf in het in noot 22 genoemde onderzoek aan aanbevelingen te zullen doen voor *best practices*. Die zijn er nog niet. Zie ook noot 19 en de aanbevelingen.

²⁴ <https://www.cvdm.nl/actueel/commissariaat-houdt-toezicht-op-governancecode-publieke-omroep>

producties en in de makers ervan.²⁵ De gedragscode gaat dus niet over de inhoud van journalistieke programma's, maar raakt er wel aan.²⁶

Zelfs maar de schijn van belangenvermenging kan van invloed zijn op de (perceptie van de) journalistieke onafhankelijkheid zoals die door de Journalistieke Code wordt gevraagd. Omdat het publiek niet altijd weet wie voor klachten hierover verantwoordelijk is, komen ze ook bij de ombudsman binnen. Maar die stuurt ze door naar het commissariaat.²⁷

3.2 Is een programma journalistiek? En waarom is dat belangrijk?

De ombudsman is er voor beoordeling van (klachten over) journalistiek handelen²⁸, klachten moeten dus gaan over journalistieke programma's en/of producties. Hoe bepaal je dat en waarom is dat van belang? Om dat helder te maken lopen we kort het proces langs.

Het geld van de belastingbetaler gaat niet rechtstreeks naar de publieke omroepen. [Onder meer daarvoor](#) is er de NPO. Dat is geen zender of omroep, zoals mensen nog wel eens denken.²⁹ In dit kader is de NPO de organisatie die de programmering coördineert, het beschikbare geld verdeelt om producties voor radio, tv en online mee te maken en die verantwoording aflegt aan de minister van OC&W en het Commissariaat voor de Media. Die verantwoording gaat over de uitvoering door NPO en de gezamenlijke omroepen van de opdracht die zij volgens de Mediawet hebben. Je kunt die opdracht als volgt samenvatten: op landelijk, regionaal en lokaal niveau moet media-inhoud worden aangeboden die voldoet aan een aantal publieke waarden: evenwichtig, pluriform, relevant, onafhankelijk, volgens hoge journalistieke en professionele kwaliteitseisen.³⁰

Wie programma's wil maken voor de publieke netten en zenders moet bij de NPO zijn/haar idee voorleggen ('intekenen' in Hilversum-*speak*³¹). Om onder meer een algemeen kwaliteitsniveau te garanderen, te voorkomen dat iedereen hetzelfde maakt en om achteraf verantwoording over de

²⁵Er loopt sinds de zomer van 2021 een onderzoek naar een specifieke casus (<https://www.cvdm.nl/actueel/commissariaat-onderzoekt-onafhankelijkheid-vanwege-uitlatingen-jort-kelder>), de uitkomst van dat onderzoek is op dit moment nog niet bekend.

²⁶ Om aan te geven dat de diverse documenten elkaar raken: de voorzitter van de Raad van Bestuur van de NPO schreef in 2021 over de Gedragscode Integriteit: "Ik verwacht dat deze code, in combinatie met de Journalistiek Code van de NPO en de redactiestatuten, bijdraagt aan een onafhankelijk, integer en betrouwbaar media-aanbod."

https://www.npointegriteit.nl/wp-content/uploads/2021/07/gedragscode_integriteit_publieke_omroep_2021.pdf

²⁷ In klachten over ON-programma's kwam het op, dus wordt er in hoofdstuk 4. wel kort naar gekeken.

²⁸ "De ombudsman beoordeelt na een klacht of uit eigen beweging het journalistieke handelen van de landelijke publieke media-instellingen bij de verzorging van media-aanbod op het gebied van nieuws, informatie en educatie. Wet van 9 december 2020 tot wijziging van de Mediawet 2008, artikel 2.14a, lid 5, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/2022-03-02#Hoofdstuk2>

²⁹ De website van de NPO zegt: "NPO stelt binnen de kaders van de Mediawet het programmeerbeleid op en is verantwoordelijk voor de realisatie van de gezamenlijke doelen van de hele publieke omroep. Via rapportages aan toezichthouders, zoals het ministerie van OCW en het Commissariaat voor de Media, legt NPO verantwoording af over de uitvoering van het beleid en over de besteding van de middelen." Verder coördineert NPO de programmering van de netten, zenders en online platforms en zorgt ervoor dat wat gemaakt wordt technisch ook uitgezonden wordt. De organisatie verzorgt verder een aantal zaken die alle omroepen nodig hebben, zoals ondertiteling, publieksonderzoek, marketing, het beheer van rechten, contacten met het buitenland bij aan- en verkoop van programma's en formats. De NPO geeft fysiek en logistiek onderdak aan het team van de ombudsman, maar deze opereert onafhankelijk van de NPO en de omroepen.

³⁰ Mediawet 2008, artikel 2.1.

³¹ Zie voor wat 'intekenen' inhoudt en de procedure: <https://over.npo.nl/voor-makers/npo-mediamodule/welke-programmas-zoekt-npo/intekenen-en-plaatsen#:~:text=Alleen%20omroepen%20kunnen%20programma's%20intekenen,de%20intekende%20omroep%20coproducent%20is.&text=De%20netmanager%20bepaalt%20de%20koers%20van%20het%20net%20en%20bouw%20het%20ogrammaschema>.

uitgaven te kunnen afleggen, zijn er voor diverse programma's en programmagenres doelen³², richtlijnen en na te komen afspraken. Wordt je programmavoorstel gehonoreerd, dan weet je dus binnen bepaalde kaders waaraan je je te houden hebt zonder dat inhoudelijk wordt voorgeschreven hoe iets moet klinken of eruitzien. Grof gezegd: wie intekent voor het maken van een kookrubriek weet dat er geen sportprogramma uit mag rollen, maar hoe het programma verder ingevuld wordt of er gaat uitzien is aan de omroep en de creativiteit van de makers.

Voor journalistieke programma's en uitingen is verder afgesproken dat bij alle vrijheid die een redactie heeft de Journalistieke Code leidend is – of het nu om een nieuwsbulletin gaat, een bericht op Teletekst of Instagram, of in een journalistieke talkshow. Zelfs voor een nu nog niet bedacht journalistiek format zal dit gelden: wie bij de publieke omroep de ambitie heeft journalistiek te bedrijven, weet aan welke normen te voldoen³³ en heeft de code als leidraad.

Vorm en aanpak van het journalistieke product kunnen enorm verschillen. Een nieuwsbulletin zal nieuwsverslagen, reportages en duiding van nieuwsfeiten kunnen bevatten, een Teletekst-bericht is ultrakorte tekst waarin iedere letter telt, en een journalistieke talkshow kan ruimte bieden voor diepere gesprekken en het uitwisselen en bespreken van meningen. Maar ongeacht de vorm blijft journalistiek altijd binnen de grenzen die de code stelt: waarheidsgetrouw en betrouwbaar, onafhankelijk en onbevooroordeeld, controleerbaar. Journalisten kunnen verschillende programma's maken, maar ze hebben altijd (één of meer) journalistieke taken en rollen: nieuws vergaren, verslag doen, interviewen, doorvragen, duiden, tegels lichten, verbanden leggen. Wie journalist is, is **géén doorgeefluik**.

Het doet ertoe wat een omroep heeft afgesproken te maken, en voor journalistieke inhoud zijn de afspraken nog wat strakker. Als een programma dan systematisch niet blijkt te zijn of te doen waarvoor de omroep geld en ruimte heeft gekregen, of in het geval van journalistieke programma's de gezamenlijk afgesproken normen ervoor schendt, kan dat consequenties hebben. Er zijn wat dat betreft nog nooit sancties opgelegd.

3.3 Sanctiemogelijkheden

Een oordeel over de **inhoud**³⁴ van een journalistieke productie van de publieke omroepen wanneer deze de Journalistieke Code schendt, kan alleen komen van de ombudsman.³⁵ Andere instellingen en organisaties zijn verantwoordelijk voor het opleggen van sancties, als dat nodig wordt geacht. Voor inzicht in de weg die een klacht kan bewandelen bij de publieke omroepen is in Bijlage 3 een

³² Zie bijvoorbeeld de Toelichting programmatische doelen/speerpunten, <https://over.npo.nl/download/nl/1091>.

³³ In NPO Concessiebeleidsplan 2022-2026, NPO Prestatieafspraken 2022-2026 en NPO Begroting 2022 staat in verschillende maar wel overeenkomende bewoordingen wat journalistiek bij de publieke omroepen is: betrouwbaar, divers, relevant, onafhankelijk en pluriform. Meer eenduidigheid in bewoordingen zou verhelderend kunnen zijn, verwijzen naar de Journalistieke Code kan bijdragen.

³⁴ Waar het gaat om een aantal andere dan strikt inhoudelijke normen (zoals (schijn van) belangenverstrengeling, maar ook de journalistieke deontologie (zoals wederhoor) en redactionele onafhankelijkheid) ligt er dus – zoals eerder aangegeven – ook een rol voor het Commissariaat voor de Media: via toezicht op governance en interne beheersing, toezicht op gedragscode integriteit publieke omroep, toezicht dat het redactiestatuut wordt nageleefd. En de rechter kan sowieso concrete publicaties toetsen, zie pagina 13.

³⁵ De [Raad voor de Journalistiek](#) behandelt ook klachten over journalistieke producties, maar alleen als iemand direct belanghebbende is bij een publicatie en niet van het 'gewone' publiek. De Raad is zelfregulering van aangesloten media (waaronder op zich de meeste publieke omroepen), maar heeft geen wettelijke positie zoals de ombudsman die heeft.

grafische weergave opgenomen. Hieronder zijn de verantwoordelijkheden bij het handhaven van sancties samengevat.³⁶

De **NPO** kan volgens de Mediawet³⁷ een bestuursrechtelijke maatregel opleggen als een omroep zogenoemde bindende besluiten³⁸ die binnen het bestel zijn afgesproken niet naleeft, of naar het oordeel van de Raad van Bestuur van de NPO “onvoldoende uitvoering geeft aan de bereidheid tot samenwerking”. De NPO kan tot maximaal 15% van het voor een omroepinstelling vastgestelde geldbedrag inhouden.³⁹

De Mediawet beschrijft ook⁴⁰ de sanctiebevoegdheden van de externe toezichthouder, het **Commissariaat voor de Media**.⁴¹ In hoofdstuk 3.1 is al aangegeven dat het hier voor enkele taken (toezicht handhaving redactiestatuut en toezicht handhaving Gedragscode Integriteit) om ‘werk in uitvoering’ gaat: concrete of volledige invulling is er sinds de toekenning van de taken aan de organisatie (zomer 2021) nog niet.

Vanuit de waardengemeenschap die het publieke bestel volgens de Mediawet moet zijn is in dit verband wel nog een specifiek interessant terrein gekoppeld aan deze toezichthouder: toezien op de zogenoemde ‘zorgplicht’⁴² van publieke mediaorganisaties om te zorgen dat hun uitzendingen niet aanzetten tot geweld of haat richting een groep personen of een lid van een groep, of niet uitlokt tot het plegen van een terroristisch misdrijf. Hoe dit precies gedaan wordt of wat de sancties erop zijn is niet concreet.

Dan is er **de minister van OC&W**.⁴³ Deze besluit over erkenning van mogelijk nieuwe toetredende omroepen tot het bestel. In het uiterste geval kan de minister onder in de Mediawet genoemde voorwaarden de erkenning van een (aspirant)omroep ook weer intrekken. Die mogelijkheid is nog nooit gebruikt.

Bij de laatste ronde toekenningen in 2021 is over de (ontoereikendheid van de) toekennings- en uitredingscriteria door de adviseurs van de minister veel geschreven.⁴⁴ Die criteria moeten volgens

³⁶ Zie voor een handzame samenvatting over sanctiemogelijkheden die er zijn: <https://open-pilot.overheid.nl/repository/ronl-289a7317-d49c-4774-80c3-8b40b659037c/1/pdf/brief-aan-de-tweede-kamer-erkenningen-publiek-bestel-2022-2026.pdf>.

³⁷ Mediawet, artikel 2.154.

³⁸ Zie hiervoor het reglement handhaving bindende besluiten, <https://over.npo.nl/download/nl/48>. Er is geen overzicht opgenomen van wat allemaal bindende besluiten zijn.

³⁹ Zo'n maatregel kan direct ingaan, maar de andere partij kan schorsing aanvragen. Ook kan die andere partij bezwaar, beroep en hoger beroep aantekenen, waardoor de procedure langer duurt.

⁴⁰ Mediawet, artikel 2 lid 2

⁴¹ Mediawet, titel 7.2, zie de website van het Commissariaat voor sanctiebevoegdheden en -middelen bij overtredingen, <https://www.cvdm.nl/over-het-cvdm/missie-en-visie/onze-bevoegdheden>.

⁴² Mediawet, artikel 2.88 lid 5: “Een publieke media-instelling neemt passende maatregelen om te voorkomen dat het aanbod van haar mediadiensten aanzet tot geweld of haat jegens een groep personen of een lid van een groep, op een van de gronden genoemd in artikel 21 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, of uitlokt tot het plegen van een terroristisch misdrijf.” Wat precies ‘passende maatregelen’ zijn is niet nader gedefinieerd.

⁴³ Mediawet, artikel 2.33, waar ‘minister’ gebruikt wordt kan in de praktijk ook een staatssecretaris bedoeld worden.

⁴⁴ Alle drie de adviserende organisaties NPO, Raad voor Cultuur en Commissariaat voor de Media vonden dat onvoldoende objectief kan worden vastgesteld wat de toegevoegde waarde van een nieuwe omroep is, één van de weinige criteria die nu gehanteerd wordt. Maar ze verbonden daar op dit moment geen consequenties aan. De Raad voor Cultuur **schreef** dat “voor de hiernavolgende erkenningsperiode eenduidige criteria voor toe- en uittreden moeten worden ontwikkeld die zijn gebaseerd op een duidelijk visie op de rol van de Publieke Omroep in de veranderende samenleving en het veranderende medialandschap en op de wijze waarop, in plaats van of in aanvulling op de ledeneis, de maatschappelijke worteling van de Publieke Omroep gestalte moet krijgen. In deze nieuwe criteria dient het publieke belang van de Publieke Omroep beter geborgd te zijn dan thans het geval is.”

publiek, politiek en werkveld verduidelijkt en aangescherpt worden, liefst voor 2026⁴⁵. Maar hoe, dat laten de meeste actoren⁴⁶ in het midden. Het is aan het parlement om hierover politieke besluiten te nemen. Het bestel wordt voller en versplintert, steeds meer komt de vraag op of dit wenselijk is.

Tot slot maar boven alles is er **de rechter**, op grond van het strafrecht en het civiele recht. Iemand kan aangifte doen van het oproepen tot strafbare feiten, zoals haat zaaien of groepsbelediging⁴⁷. Het Openbaar Ministerie kan dan onderzoeken of de verspreider⁴⁸ moet worden vervolgd, een rechter kan dan een straf opleggen. En je kunt naar de civiele rechter stappen als in een journalistiek product een persoon (of onderneming/ organisatie) beschadigd wordt, bijvoorbeeld door onjuiste of misleidende informatie.⁴⁹

Uiteindelijk kan alleen een rechter **rectificatie** van een publicatie **afdwingen** of **opdragen** een productie te **verwijderen** als hem/haar daarom in een zaak gevraagd wordt. Het is terecht dat in dit land alleen de rechterlijke macht mag oordelen over deze zaken, die snel als aantastingen van de vrijheid van meningsuiting (en de pers) zouden kunnen worden uitgelegd. Maar zoals eerder aangegeven: die vrijheid is dus niet absoluut.

3.4 Gebruiksaanwijzing bij al dit gereedschap

Waarom hier dit overzicht? De ombudsman komt bij een oordeel al dit gereedschap tegen. Een onderzoek van de ombudsman wordt aan de hand van de Journalistieke Code uitgevoerd, maar die code kan niet los gezien worden van de vele andere wetten en regels. Die bieden ruimte én perken in, en weinigen in de samenleving hebben nog het overzicht wat kan en mag, wie waarop toeziet of wie wat kan sanctioneren. Zeker het publiek niet. Om transparant te maken wat de ombudsman kan en doet, is ook transparantie nodig over de rollen die anderen op dit terrein spelen. Zodat klagers en een breder publiek zien waar welke verantwoordelijkheid ligt.

Klagers stellen om te beginnen regelmatig dat journalistiek bij de publieke omroepen altijd neutraal moet zijn, dat hoor- en wederhoor precies evenveel ruimte kunnen opeisen en meningen geen plaats in journalistieke producties hebben. Dat klopt dus niet, op grond van de inhoud van de hele gereedschapskist, van grondwet tot Journalistieke Code.

In klachten over ON werd verder specifiek gesteld dat ‘dit’ of ‘deze programma’s’ niet thuishoren bij de publieke omroep en ‘niet van belastinggeld’ gemaakt zouden moeten worden. Of de ombudsman kon zorgen dat programma’s en podcast van ON (of zelfs de hele omroep) worden verboden. Dat het zo niet werkt beschreef ik hierboven in hoofdstuk 3.3.

Maar is het instrumentarium dat er op zich allemaal wel is nog wel toegesneden op wat nu nodig is, op de waarden die beschermd moeten worden? Het sanctieproces kan – zeker voor een leek, en dat is het publiek – **versnipperd**, **bureaucratisch** en **weinig urgent** aanvoelen. Staan kijkers, luisteraars,

⁴⁵ Het eerstvolgende moment dat alle (bestaande en op dat moment nieuw aangevraagde) uitzendlicenties opnieuw beoordeeld moeten worden (en dus kunnen worden toegekend, verlengd, afgewezen of ingetrokken).

⁴⁶ De Raad voor Cultuur werd onlangs al wat concreter in een brief aan de staatssecretaris:

<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/14/raad-voor-cultuur-begrens-het-aantal-omroepen-a4112046>.

⁴⁷ Artikelen 137 c, 137 d en 137 e, Wetboek van Strafrecht, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2022-03-01#BoekTweede>.

⁴⁸ Doorgaans wordt hieronder de spreker verstaan, zoals in de zaak-Wilders.

⁴⁹ Een handzame samenvatting van een aantal aspecten: <https://www.dejuncto.nl/magazine/juncto-29-3-recht-en-journalistiek/felicity-civielrechtelijke-aansprakelijkheid/>

lezers bij de publieke omroepen dan met lege handen? Kunnen ze aankloppen wat ze willen als ze menen dat er nú journalistiek iets fout gaat, maar met weinig kans van slagen behalve bij de rechter?

Er is een procedure, en er zijn consequenties als het journalistiek mis gaat. Volgens afspraken die iedereen die journalistiek bedrijft binnen het publiek bestel binden. Maar de samenhang en transparantie zijn onvoldoende duidelijk, en eventuele klachten mogen niet slepen. Een duidelijk en zorgvuldig maar ook daadkrachtig proces van volgen en handhaven, volgens normen en gedeelde waarden, helpt journalistiek betrouwbaar en geloofwaardig te houden. Iets waarmee samenleving en democratie gediend zijn.

Menen dat je geen grenzen kunt stellen aan wat journalistiek gezien bij de publieke omroepen kan en mag vanwege de vrijheid van meningsuiting en redactionele autonomie, is te kort door de bocht. De publieke omroep is een **samenwerkingsgemeenschap** waarvan de afspraken in een democratisch tot stand gekomen Mediawet zijn vastgelegd. Met gedeelde normen en waarden, ik noem er nog maar een keer een paar: pluriformiteit, betrouwbaarheid, ruimte voor verscheidenheid, onafhankelijkheid, bijdragen aan de kwaliteit van de democratie, respect.

Daarvoor worden de omroepen – alle en in gezamenlijkheid – geacht te staan. Wie deel uitmaakt van het bestel legt zich vast om te werken volgens de regels die daarbij horen.

4. Ongehoord Nederland

4.1 Klachten en reactie

Omroep Ongehoord Nederland (ON) trad toe tot het omroepbestel met de missie een ander geluid te laten horen dan de al bestaande publieke omroepen: “Wij zijn een op nieuws- en actualiteiten gerichte omroep die op TV en via podcasts de andere kant van de nieuwsbol belicht. Eerlijk en zonder blad voor de mond.”⁵⁰ Het [redactiestatuut](#) op de website van de omroep – het document waarin een redactie de eigen opvatting en onafhankelijkheid verwoordt – zegt over de journalistiek-ethische basis onder de programma’s onder meer⁵¹: “De redactie laat zich leiden door de uitgangspunten van journalistieke zorgvuldigheid en evenwichtigheid.” Het statuut is eenvoudig en goed te vinden⁵² maar geeft geen nadere invulling van de termen, naar de Journalistieke Code wordt niet verwezen.⁵³

Sinds 5 januari 2022 maakt de omroep de wekelijkse podcast *Ongehoord Nieuwscafé* en de maandelijkse podcast *Ongehoorde Verhalen*, sinds 22 februari 2022 tweemaal per week het tv-programma *Ongehoord Nieuws*. Over afleveringen van de wekelijkse podcast en met name over tv-uitzendingen ontving de ombudsman tot 1 juni⁵⁴ in totaal 146 mails⁵⁵ van het publiek. Tien daarvan waren complimenten of kritiek op het onderzoek van de ombudsman, de overige bevatten klachten en kritiek over de uitzendingen.

Kijkers en luisteraars stelden (in door henzelf gebruikte termen) dat er in de producties sprake was van ‘**onjuiste informatie**’, ‘**desinformatie**’, ‘**gebrek aan onpartijdigheid**’, ‘**gebrek aan onafhankelijkheid**’ en ‘**racisme**’. De Journalistieke Code zou op een aantal punten geschonden zijn⁵⁷, bijvoorbeeld waar gesteld wordt dat journalisten **onderscheid moeten maken tussen feiten en**

⁵⁰ <https://ongehoordnederland.tv/bentuongehoord/>

⁵¹ Het in dit kader relevante deel zegt: “De redactie heeft geen directe binding met enige politieke of levensbeschouwelijke groepering of met belangengroepen. De redactie hecht aan fundamentele waarden en grondrechten, als de vrijheid van meningsuiting, het handhaven van de rechtsstaat en eerbiediging van de menselijke waardigheid, ongeacht afkomst, ras, geslacht of seksuele geaardheid. De redactie laat zich leiden door de uitgangspunten van journalistieke zorgvuldigheid en evenwichtigheid.” Hoe deze verder ingevuld en geconcretiseerd worden zegt het redactiestatuut niet, naar de Journalistieke Code wordt niet verwezen. Dat verwijzen zou een eenvoudige manier kunnen zijn om in de redactiestatuten in elk geval een eenduidige ‘ondergrens’ te leggen van wat er in zou moeten staan.

⁵² Het redactiestatuut is lang niet bij alle omroepen zo makkelijk vindbaar, zie [Bijlage 2](#).

⁵³ Bij toetreding tot het bestel heeft de omroep aangegeven zich aan alle interne gedragscodes en bindende regels van de NPO en het Commissariaat voor de Media te houden. In antwoorden aan de ombudsman stelde de omroep dat de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek en de Code van Bordeaux bekend zijn en richting geven op de werkvloer, de Journalistieke Code wordt niet separaat genoemd ondanks dat de ombudsman daarnaar vroeg.

⁵⁴ Voor dit onderzoek moest een ‘eindpunt’ gezet worden m.b.t. klachten en publicaties die meegenomen konden worden in de analyse, dat is zo dicht mogelijk bij moment van publicatie gezet als haalbaar was (1 juni).

⁵⁵ Sinds de aanstelling van de ombudsman ligt het totaal aantal vragen, klachten en complimenten stabiel rond de 1000 per jaar. In de onderzoeksperiode van eind februari tot begin juni waren er 376 klantcontacten, 146 contacten gingen over (met name de tv-producties van) ON. De omroep met daarna de meeste contacten was NOS Nieuws: 72 mails. Om deze cijfers enige context te geven: tussen week 8 (de start van ON-tv-programma’s) en 1 mei waren van de NOS 3.006 tv-uitzendingen te zien (van NOS Nieuws zijn alleen de journaals meegenomen, dus geen Kamerdebatten, vragenuurtjes, sport of jeugdjournaal, herhalingen van journaals tellen wel mee al zijn die er nauwelijks) van in totaal 35.464 minuten met een gemiddeld weekbereik van bijna 9 miljoen mensen. Van ON waren dat 63 tv-uitzendingen (inclusief integrale herhalingen) van in totaal 2.114 minuten met een gemiddeld weekbereik van 720.000 mensen. NOS Nieuws bereikt per week (op tv) ruim 10 maal zoveel mensen (informatie op verzoek afkomstig van NPO Publieksonderzoek). Tv-programmering van ON leidt dus absoluut en relatief tot een hoog aantal reacties vanuit het publiek.

⁵⁶ Onder deze term vatten klagers het willens en wetens, met opzet verspreiden van aantoonbaar onjuiste informatie, propaganda en/of complottheorieën.

⁵⁷ Een aantal klagers gaf gedetailleerde voorbeelden, met tijdcodes waarop of citaten waarin de code zou worden overtreden. Anderen kozen voor een algemenere schets van de journalistieke aanpak en mogelijke schending van de code daardoor.

meningen. Klagers betoogden dat de producties niet met publiek geld gemaakt, noch bij de publieke omroepen uitgezonden zouden moeten kunnen worden.

76 mails met klachten⁵⁸ plus de complimenten werden doorgezonden aan de omroep, zodat deze zelf met klagers in contact kon komen. Dat heeft de omroep in zeker 25 gevallen gedaan.⁵⁹ Enkele mensen meldden de ombudsman dat ze ofwel geen antwoord hadden gekregen en hun klacht handhaafden, dan wel dat ze ook na contact met de omroep hun klacht handhaafden.

Reactie Ongehoord Nederland

De omroepdirecteur van Ongehoord Nederland reageerde in de [media](#) dat de omroep zich niet in de klachten herkent. Hij noemde ON de “meest diverse omroep van Hilversum”, daarmee reagerend op de klachten over racisme. In reacties aan klagers persoonlijk⁶⁰ schreef de omroep dat het verwijt van “onjuiste inhoud” niet kon kloppen, want het is “aan ons als omroep om te bepalen welke onderwerpen worden uitgezonden”. Ook zou er “geen sprake” van desinformatie zijn omdat er in de uitzendingen geen informatie zit die onder de definitie van Wikipedia van desinformatie⁶¹ valt. Tot slot zou het publiek door de pluriformiteit van het gehele bestel “voldoende breed geïnformeerd” worden, waardoor een verwijt van gebrek aan onpartijdigheid richting één omroep onterecht gemaakt zou worden.⁶²

Voor uitleg, toelichting en reactie op klachten stelde de ombudsman vragen aan ON. De ombudsman gaat altijd te rade bij een betrokken redactie of omroep. De omroepdirecteur van Ongehoord Nederland antwoordde uitgebreid op de meeste vragen.⁶³ Volgens de statuten van de ombudsman wordt wederhoor van een omroep of programma altijd in een onderzoek benoemd. De omroep gaf aan liever niet geciteerd maar geparafraseerd te worden.⁶⁴

4.2 Aanpak van de analyse

De programma's van ON werden als journalistieke producties bij de NPO ingetekend en toegekend:

⁵⁸ Het totaal aantal mails met klachten lag hoger maar ik heb mails die bestonden uit verwensingen of éénregelige oproepen tot verwijdering van programma's of omroep niet doorgezonden: ik vind dat scheldpartijen – of ze nu over omroepen, programma's, journalisten of de ombudsman gaan – niet als serieuze klacht beschouwd kunnen worden.

⁵⁹ Ik vraag een omroep altijd om in cc van een mogelijk contact met klagers gezet te worden, zodat ik weet wat er al gewisseld is mocht iemand zich opnieuw bij mij melden. Het hier genoemd aantal is gebaseerd op het aantal mails van ON aan klagers dat ik via de cc ontving en waarbij ik dus weet heb van contact tussen klager en omroep.

⁶⁰ De omroep antwoordde op klachten met een aantal algemene opmerkingen, ook op klachten die gedetailleerd waren geformuleerd. In de mails waarin de ombudsman in cc van het antwoord stond werden dezelfde punten gemaakt (met soms een kleine aanpassing in de bewoordingen).

⁶¹ “Desinformatie is te kwader trouw verspreide misleidende of onjuiste informatie.”

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Desinformatie>

⁶² Dit is de lezing van onpartijdigheid zoals de Mediawet deze gebruikt m.b.t. de eis van pluriformiteit van het bestel versus de taak van de omroepen NOS en NTR. In de analyse hier zal ook gekeken worden naar de lezing die de Journalistieke Code aan de term ‘onpartijdig’ hecht: journalistiek dient “onafhankelijk, onpartijdig en onbevooroordeeld te zijn – druk van buiten en binnen de organisatie heeft geen invloed op de inhoud van onze producties.”

⁶³ Op verzoek van de ombudsman om een inhoudelijke reactie op verwijt van het delen van “onjuiste informatie” ging de directeur niet in tenzij klachten nader gespecificeerd zouden worden. Gespecificeerde klachten waren de omroep al doorgezonden direct na binnenkomst bij de ombudsman, om het de omroep mogelijk te maken rechtstreeks aan klagers te reageren. Richting klagers heeft de omroep er ook voor gekozen een in algemene termen gestelde reactie te zenden, die niet op per klager gespecificeerde aspecten van de uitzendingen inging.

⁶⁴ Mijn voorkeur gaat altijd uit naar citaten, omdat dan ook het publiek helder kan zien hoe (hoofd)redacties zelf hun afwegingen verwoordden. De omroep wilde daar geen toestemming voor geven, tenzij men inzage- en correctierecht kreeg. Inzagerecht is in de statuten van de ombudsman vastgelegd en hoeft dus niet apart gevraagd te worden. Correctierecht op een onderzoek van de ombudsman is er niet, wanneer een betrokkene zou kunnen corrigeren, zou dat inbreuk op de onafhankelijkheid van de ombudsmanfunctie zijn. Ik kan hier dus alleen parafaseren (buiten wat openbaar in publicaties van derden of de omroep zelf is gezegd); een discussie over de juistheid van parafrases kan alleen worden gevoerd als de citaten alsnog worden vrijgegeven.

- *Ongehoord Nieuwscafé* en *Ongehoorde Verhalen* zijn journalistieke podcasts die moeten passen bij nieuws- en sportzender NPORadio1: met verdieping, duiding en een kritische toon van journalistieke presentatoren; onderwerpen kunnen uiteenlopen van de actualiteit tot levensbeschouwing en cultuur. Volgens de omroep brengt het *Nieuwscafé* ongehoorde meningen en duiding, *Ongehoorde Verhalen* verdieping en onderzoek.
- *Ongehoord Nieuws* wordt in beschrijvingen op websites van de omroep en de NPO aangeduid als een live programma, dat ‘debat, onderzoek en duiding, reportages uit het land, en kort en internationaal nieuws’ brengt, met gasten en vaste panelleden. Er is volgens de omroep ingetekend als een nieuws/actualiteiten/duidingsprogramma dat sterk opiniërend is aan de rechterkant van het politieke veld.

In de vorm zijn *Ongehoord Nieuwscafé* en *Ongehoord Nieuws*⁶⁵ redelijk identiek: programma’s die grotendeels of helemaal bestaan uit het onder leiding van (tenminste) een presentator voeren van gesprekken met (tenminste) een gast over nieuwsberichten, actuele onderwerpen en thema’s. In de tv-uitzendingen zitten verder nog (zelden langer dan twee minuten durende) beeldcompilaties of fragmenten⁶⁶, of gesprekken met mensen op straat. Een enkele maal is een reportage langer. Zowel in de podcast als de tv-uitzendingen leveren individuele gasten, leden van een panel of een columnist (korte of langere) bijdragen.

Het zijn geen harde nieuws- of actualiteitenprogramma’s: er wordt niet of nauwelijks in beeld- of geluidsreportages verslag gedaan van nieuwsaanbod/nieuwsgebeurtenissen of bijvoorbeeld via correspondent of verslaggever context en uitleg gegeven. Beide producties hebben de vorm van een (journalistieke) talkshow (tv-gidsen noemen het tv-programma een ‘nieuws magazine’): gesprekken met mensen in of rond het nieuws, waarin gasten ook de ruimte krijgen om stellingen te verdedigen of meningen te uiten. De omroep vergelijkt zelf het tv-programma met talkshows als *Op1*, *Jinek* en (vanouds) *De Wereld Draait Door*. Overkoepelend aspect is volgens de omroep “opinie op het nieuws”.⁶⁷

Voor het onderzoek zijn door het ombudsmanteam⁶⁸ tot 1 juni 2022 29 tv-uitzendingen bekeken. Van de tv-uitzendingen zijn de ondertitels *gescraped*⁶⁹ om tot transcripties t.b.v. doorzoekbaarheid te komen. Een tiental uitzendingen (verspreid over de drie maanden van onderzoek, niet alleen uitzendingen waarover klachten binnenkwamen) is naast het automatisch gegenereerd transcript geheel of gedeeltelijk uitgeschreven en geanalyseerd op informatieaanbod, gespreksonderwerp, (interview)aanpak. Van alle uitzendingen is een gastenoverzicht gemaakt. Een achttal podcasts is beluisterd.

Ter verificatie van informatie is gebruik gemaakt van uiteenlopende onafhankelijke externe bronnen⁷⁰ en is relevante documentatie opgevraagd. Wet- en regelgeving zijn gecheckt bij (media)juristen, NPO en Commissariaat voor de Media.

⁶⁵ Over *Ongehoorde Verhalen* kwamen geen klachten binnen, ik laat deze podcast hier buiten beschouwing.

⁶⁶ Over één specifiek fragment kwamen afzonderlijke klachten binnen, daarover bij 4.2.3 meer.

⁶⁷ Daarmee, stelt de omroep, voldoet men aan het eigen beleidsplan en de eigen statuten op grond waarvan de uitzendlicentie zou zijn toegekend door de minister.

⁶⁸ Team Ombudsman bestaat uit 1,5 FTE (de (fulltime) ombudsman en de (parttime) assistent-ombudsman) plus een (tijdelijke, fulltime) stagiair. Allen hebben gewerkt aan het onderzoek.

⁶⁹ Hieronder wordt verstaan het geautomatiseerd downloaden van informatie van een website. Dit is gedaan door LIS Nieuwsmonitor, een onderzoeksbureau waarvan de ombudsman ook bij andere analyses (met name van verkiezingsberichtgeving) databestanden en onderzoeksresultaten kon gebruiken, <http://nieuwsmonitor.org/>.

⁷⁰ Hieronder primaire documenten en data van als onafhankelijk erkende (inter)nationale organisaties en instanties als CBS, Johns Hopkins University, Eurostat, Wikipedia, encyclopedieën en woordenboeken, alsook overheids- en wetenschappelijke informatie; primaire persoonlijke bronnen als wetenschappers en andere bij onderdelen betrokken personen; secundaire bronnen als onafhankelijke (inter)nationale nieuwsorganisaties en persbureaus.

Het is inzichtelijker klachten te groeperen rond centrale termen uit de Journalistieke Code en langs die weg patronen te beschrijven dan hier elk in een klacht aangedragen voorbeeld van een mogelijke schending aan te halen. Waar het om gaat is het patroon. De analyse hieronder is dus geclusterd rond de bepalingen uit de Journalistieke Code die mogelijk geschonden zouden zijn.

4.2.1 Betrouwbaarheid – informatie klopt en wordt gecheckt

Over de producties van ON werden klachten op dit punt in diverse bewoordingen geformuleerd, vooral in termen als ‘onjuiste informatie’ en ‘desinformatie’⁷¹. Ik zal beide groepen klachten hieronder gescheiden bekijken, aangezien de termen qua intentie en implicatie verschillen en dus tot verschillende oordelen moeten leiden.

4.2.1.1 Onjuiste informatie

Dit interpreteerde de omroep zelf in antwoorden aan klagers als klachten over ‘onjuiste inhoud’. En aangezien een redactie vrij is om te kiezen wat wel en niet te behandelen, bestaat er niet zoiets als ‘onjuiste inhoud’, zo schreef de omroep aan mensen die bij de ombudsman klaagden. Inderdaad: die redactionele vrijheid, beschreven in grondwet en Mediawet, is groot. Maar daar doelden de klagers níet op. Klagers gaven diverse voorbeelden van informatie (waaronder statistieken, aantallen, gebeurtenissen, uitspraken) die **aantoonbaar onjuist** zou zijn en waardoor de Journalistieke Code geschonden zou zijn.

In antwoord op vragen van de ombudsman stelde de omroep dat gestreefd wordt naar het zoveel mogelijk checken van feiten en dat als het mogelijk is hoor- en wederhoor wordt toegepast

* Wie zegt het?

Bij een oordeel op dit punt is allereerst belangrijk **wie** de aantoonbaar onjuiste informatie zou delen. Veelal kwam de informatie waar klagers op doelden in ON-uitzendingen van **gasten**, panelleden en columnisten. Daar kan je van alles van vinden (bijvoorbeeld: waarom zou je als programma een gast ruimte willen geven als die aantoonbaar onjuiste informatie zou delen met je kijkers of luisteraars?), maar het staat een gast vrij om van alles te delen, zo lang het niet strafbaar is⁷². Informatie of standpunten van derden, daarover heeft de Journalistieke Code niets te zeggen. Wél over het daarop journalistiek acteren van de journalisten bij het programma waarbinnen deze mening gedeeld wordt, waaronder de rol van de journalistieke presentatoren. We gaan er hieronder op in.

Presentatoren kunnen zelf standpunten hebben en die delen. In ON-producties maar ook in programma’s van andere omroepen gebeurt dat regelmatig: presentator a. vraagt presentator b. wat die ergens van vindt⁷³, of de presentator stelt een vraag aan een gast waarin zijn of haar eigen opvatting is verwerkt⁷⁴. Ook een presentator mag zijn/haar mening geven, binnen dezelfde grenzen

⁷¹ Omdat de term in klachten gebruikt worden, haal ik hem hier aan. Maar het is niet mijn keuze, de term ‘desinformatie’ is aan definitiestrijd, politisering en vervuiling onderhevig, zie *Journalistiek, nepnieuws en desinformatie*, Unesco handboek, 2018, v.a. p 62, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374331>.

⁷² In de tv-uitzending van 22 maart 2022 legt een van de gasten uit waar die grens ligt, bijvoorbeeld waar het standpunt van een mede-gast over het in publicaties toelaten van Holocaust-ontkenning betreft. Holocaust-ontkenning is geïsoleerd niet strafbaar (al werd een wetswijziging door minister Grapperhaus bijna een jaar geleden aangekondigd), groepsbelediging (waar Holocaust-ontkenning dan vaak binnen wordt gevat) wel.

⁷³ Ter illustratie, *Ongehoord Nieuws* 15 (12 april, 02:56) Presentatrice: “Hoe vind jij het eigenlijk dat ze is opgestapt, Ahmed?” Presentator: “Ik denk niet dat het idealisme van Ploumen paste bij de PvdA van Asscher en Dijsselbloem, dat is wat ik denk.”

⁷⁴ Ter illustratie: *Ongehoord Nieuws* 12 (31 maart, 32:34): Presentator: “Ik heb eigenlijk een vervolgvraag daar op. En dat is: je ziet wel steeds vaker dat alleen de coalitie ergens voor staat en zo al die andere partijen uitsluit. Dus ik ben het volledig met u eens. Maar je ziet steeds vaker dat er geen rekening wordt gehouden met die minderheid in het parlement.”

van de wet als die voor een gast gelden. Wel zou een journalistiek programma moeten afwegen wat de journalistieke relevantie is van de particuliere mening van een presentator.

*** Onderscheid tussen feit en mening, de rol van de presentator**

Dan is er de vraag wat de aard is van de met het publiek gedeelde informatie. De omroepdirecteur van Ongehoord Nederland zei in de media vooral **meningen** weer te geven. ON stelt dat “opinie op het nieuws” gegeven wordt. De omroep gaf aan er waarde aan te hechten dat iedereen zijn mening kan vormen. Maar dat bestrijden klagers ook niet.

Hoe er binnen de programma’s journalistiek op de meningen van gasten gereageerd wordt, komt hieronder aan de orde. Maar allereerst dit: als een journalistiek programma vooral gevuld wordt met meningen, is en doet dat programma dan nog waarvoor het geld en tijd heeft gekregen? En als dat niet zo is, moet dat dan consequenties hebben? Die vraag ligt bij de organisatie die de programmering coördineert en het intekenproces begeleidt, de NPO.

Een journalistiek programma – ook als dat als opiniërend programma wordt beschouwd – is meer dan een verzameling meningen van derden: er wordt minimaal doorgevraagd en getoetst op feitelijkheid en onderbouwing. Journalistieke programma’s bij de publieke omroepen zijn geen open podium en de presentator is geen doorgeefluik.

Op vragen van de ombudsman stelde de omroep dat de presentatoren geen deskundigen zijn, en presentatoren van andere omroepen ook niet. Als zelfs deskundigen het niet eens zijn over feiten, hoe kan je dan van presentatoren verwachten dat ze controleren of informatie waarheidsgetrouw is, meende de omroep. Een breed scala aan visies zou dat manco verhelpen, en dat dat brede scala er niet altijd is omdat niet iedereen naar de studio wil komen, lag volgens ON niet aan de omroep zelf. Hiermee lijkt de omroep verantwoordelijkheid voor het voldoende kunnen bevragen van claims en onderbouwing van opvattingen op meerdere punten buiten zichzelf te leggen. Maar ervoor zorgen dat je voldoende toegerust bent om deze taken wél te verrichten is nou juist je journalistieke plicht, cruciaal is hoe je journalistiek omgaat met gedeelde informatie.

Er moet volgens de Journalistieke Code sowieso **onderscheid tussen feit en mening** gemaakt worden. Meningen mogen in journalistieke programma’s gedeeld worden, maar moeten duidelijk als meningen herkenbaar zijn. Dat is niet altijd makkelijk en het publiek is niet altijd even opmerkzaam. Zelfs als BNNVARA’s *De NieuwsBV* de jingle “Pas op: hier volgt een mening!” laat horen, krijg ik klachten over wat er in de column van zo’n druktemaker gezegd wordt⁷⁵. Alle journalistieke programma’s die een mix van feit en mening brengen, moeten hiervoor een (herkenbare) vorm hanteren.

Een duidelijke vorm kan zijn dat een presentator in aanpak en vraagstelling het onderscheid tussen feit en mening aanbrengt. De **rol van de journalistiek presentator** is essentieel. Dat is degene die vraagtekens zet bij aantoonbare onjuistheden in de onderbouwing van meningen, die vraagt aan de spreker waarop deze zich baseert en waarom dit gedeeld wordt, en die gebezigde onjuistheden tegen moet spreken. Kan dat altijd? Nee, bijvoorbeeld in een liveprogramma kunnen onverwacht

Of *Ongehoord Nieuws* 15 (12 april, 10:22): Presentatrice: “Wat gaat het aanblijven van Hugo de Jonge denk je doen met het vertrouwen? Het gaat er niet beter op worden.”

⁷⁵ Dan leg ik altijd uit dat hier columnisten aan het woord zijn, die veel mogen zeggen, met gebruikmaking van stijlmiddelen als overdrijving en eenzijdige belichting van een kwestie. In de Journalistieke Code hebben ze expliciet die positie, maar zeker ook in de wet.

onderwerpen op tafel komen waarvan de presentator niet onmiddellijk alle ins en outs kent. Maar dan moet je nog steeds wel doorvragen, en zelf waar nodig vraagtekens plaatsen.

Ongehoord Nederland heeft meermaals, ook tegen de ombudsman, aangegeven⁷⁶ dat de omroep graag mensen wil laten uitpraten in interviews. Tegenspreken is dan een interviewmethode die niet standaard wordt toegepast. Maar doorvragen en tegenspreken is iets anders dan iemand niet laten uitpraten, je kunt het een doen terwijl je het ander niet laat. Niet onderbreken is ook niet hetzelfde als iemand niet vragen waarop een mening gebaseerd is⁷⁷ of het checken op onjuiste informatie.

Er zat in de programma's van ON weinig consistentie in het aanbrengen van scheiding tussen feit en mening, of in de invulling van de journalistieke rol door de presentatoren. Zowel in de podcasts als op tv wisselde het sterk per aflevering. Dan weer gaven presentatoren weinig weerwoord, waren vragen vooral stellingen waarop een gast een platform kreeg, en werd niet zelden na een uitspraak van een gast alleen 'OK', 'Inderdaad' of 'Ja' gezegd, ook als er (mogelijke of aantoonbare) onjuistheden of informatie met onduidelijke herkomst werden gedeeld.

In andere afleveringen waren er meer kritische tegenvragen⁷⁸ of kwam een enkele minder eensgezinde gast aan bod (over de gastenkeuze hieronder meer). Maar de interviews domineerden waarin meningen volgens vrijwel steeds identieke, in [Bijlage 4](#) beschreven interviewwijze⁷⁹ tot feiten in het vervolg van het gesprek werden gemaakt, geen onderscheid tussen feit en mening werd gemaakt en niet werd doorgevraagd.

Presentatoren en ook hun redacties – want een presentator kan zo goed zijn als de redactie is – moeten altijd **doorvragen**. Je geeft geen vrij spel aan een gast en zijn of haar boodschap en je bent geen doorgeefluik. Meer omroepen en programma's moeten dit aanscherpen, niet alleen ON. Met name in talkshows en magazine-achtige programma's (op radio en tv) is onderscheid tussen feit en mening niet steeds voldoende duidelijk, de ombudsman krijgt er vaker klachten over.

Ook wanneer er sprake is van een journalistiek opinieprogramma moeten ter tafel komende meningen bevraagd, onderbouwd en getoetst. Stellen dat je presentatoren geen deskundigen zijn en tegenspreken niet hun taak is niet afdoende.

*** Feit of interpretatie?**

De omroep stelde in de media op vragen over het aanbrengen van onderscheid tussen feiten en meningen dat feiten afhankelijk zijn van aan wie je het vraagt. Partijen die het niet met elkaar eens

⁷⁶ Bijvoorbeeld in *Ongehoord Nieuws* 27 (24 mei) zegt de omroepdirecteur: "Gelukkig hoor ik ook van mensen dat ze het fijn vinden dat mensen hun verhaal mogen vertellen. En wij laten ze ook uitpraten."

⁷⁷ Ter illustratie: *Ongehoord Nieuws* 12 april, Presentatrice: Burgers en politici worden door de Nederlandse overheid in de gaten gehouden via de NCTV en deze wordt gebruikt om desinformatie tegen te gaan. Presentatrice vraagt aan gast of men nog kan vertrouwen op antwoorden van ministers in de Tweede Kamer. Gast geeft aan dat zij denkt dat het steeds lastiger wordt. Vervolgens gaat het gesprek door naar een ander onderwerp. De vraag naar onderbouwing komt niet, de suggestie blijft wel hangen.

⁷⁸ Bijvoorbeeld *Ongehoord Nieuwscafé* 2 (12-1, gesprek met gast Klaas Wilting), *Ongehoord Nieuws* 9 (22 maart, gesprek met gast Hans Knoop), *Ongehoord Nieuws* 17 (19-4, gesprek met gast Ab Osterhaus), *Ongehoord Nieuws* 26 (19-5, gesprek met gast Geert Dales).

⁷⁹ In [Bijlage 4](#) zijn twee transcripten opgenomen: de eerste is een transcript van een gesprek dat een stramen heeft zoals veel gesprekken in de podcasts en tv-uitzendingen: de presentator begint met een uitspraak of stelling, gasten kunnen reageren en geven hun ervaring of mening. De presentator vraagt vervolgens verder langs de lijn 'waarom is het zoals u aangeeft?' De gast – ook bij een eventueel vreemde lijn in een betoog, waarvan de omroep aan mij aangaf dan zeker om nadere uitleg te zullen vragen – onderbouwt niet waarom of dát iets zo is, de mening wordt een feit in het verdere gesprek. Deze interviewaanpak geeft veel ruimte aan meningen; het navragen/checken of informatie van derden klopt of waar een mening op gebaseerd is, blijft achterwege.

Het tweede transcript is een illustratie van een gesprek waarin een beschuldigende claim niet minimaal bevraagd wordt op basis van vrij beschikbare informatie van een gast zelf.

zijn, zullen elkaars weergave van feiten bestrijden, stelt de omroep. Dat zal zo zijn, maar dan heb je het over de **interpretatie van feitelijke informatie**.

Er is over allerlei informatie een discussie te voeren hoe feitelijk die is: kun je bijvoorbeeld, ongeacht van wie iets waarneemt, komen tot één conclusie over wat daadwerkelijk waargenomen is? Maar het voeren van zo'n discussie is allereerst geen vrijbrief om meningen van derden zonder context, onderscheid of doorvragen als feiten te presenteren. Daarnaast is voor voorbeelden van feitelijk onjuiste informatie in ON-programma's met eenvoudige onderbouwing aan te geven dat die informatie niet klopte⁸⁰.

De omroepdirecteur van Ongehoord Nederland haalt vaak aan dat ook wetenschappers het niet steeds eens zijn over de feitelijke van informatie. Dat klopt, discussie over en poging tot falsificatie van data en informatie is integraal deel van het proces om tot wetenschappelijke kennis te komen, voortschrijdend inzicht ook. Maar er is veel meer feitelijke kennis dan dat de omroep claimt of steeds weer als niet-onderbouwd of 'ook een mening' laat passeren, de journalistieke taak van onderbouwing en feitelijke blijft in uitzendingen achterwege.

Je kunt een andere kant aan nieuwsfeiten willen tonen, waardoor publiek er anders naar gaat kijken. Dat kan heel waardevol zijn. Maar dan blijven het wel nog steeds feiten onder dat nieuws. Alternatieve *interpretaties* van feitelijke informatie kunnen bestaan en je kunt altijd onderzoeken hoe houdbaar andermans lezingen en interpretaties zijn, maar alternatieve *feiten* bestaan niet.

*** Correcties**

Wanneer onjuiste informatie als feit gebracht wordt door presentator(en), dan doet het ertoe of deze wist(en) of had(den) kunnen/moeten weten dat het om onjuiste informatie ging. Je kunt immers als programma soms (onbedoeld) onjuiste informatie vermelden en daar pas later achter komen. Dan moet je die zo snel mogelijk (zegt de Journalistieke Code) en ruimhartig en transparant (zegt de ombudsman) melden, **corrigeren** en er **afstand van nemen**.

Er zijn in of rond uitzendingen van ON door de omroep geen openbare correcties gemeld bij aantoonbaar foutieve informatie gedeeld door gasten of presentatoren waarbij correctie nodig of netjes was geweest⁸¹. Nu is het erkennen van een gemaakte fout en die snel corrigeren in de **hele** journalistiek een zwak punt. Laat staan dat een hersteloperatie altijd genereus en transparant gebeurt.

Ook bij andere publieke omroepen worden aantoonbare fouten lang niet altijd zichtbaar gecorrigeerd en zeker niet altijd makkelijk en blijvend vindbaar.⁸² Het komt ook voor dat de ombudsman nodig is om een hersteloperatie op gang te brengen. Maar dat meerdere programma's/omroepen worstelen met blijvend vindbaar en **transparant** corrigeren houdt niet in dat een nieuwe omroep het dan ook niet hoeft te doen.

⁸⁰ Illustraties: Uitzending *Ongehoord Nieuws* 24 mei, politicus BV NL stelt dat zijn partij de enige is in de Tweede Kamer die voor vrede in Oekraïne is, de overige partijen willen alleen wapens leveren. Dat is aantoonbaar onjuist en eenvoudig te checken, en de spreker weet dat het niet klopt.

Uitzending *Ongehoord Nieuws* 24 februari, politicus zegt "Dan een niet bestaand probleem als klimaat en stikstof." Dat mag hij menen, maar dan moet dat tenminste als mening aangeduid, bewijs voor klimaatverandering is overweldigend en dat weet de politicus.

⁸¹ Zie ter illustratie noot 80.

⁸² Volgens de Journalistieke Code moeten correcties bij alle journalistieke programma's op de website terug te vinden zijn. Dat kost soms veel moeite, als er al een vaste plek voor is. Alleen NOS Nieuws heeft vaste plekken voor correcties (daarop ook correcties van *Nieuwsuur* <https://nos.nl/herstel>, al lijkt deze rubriek niet altijd even consequent gebruikt te worden) of uitleg over journalistieke afwegingen (<https://over.nos.nl/journalistieke-verantwoording/>).

*** Terechte kritiek of onwelgevallige mening?**

Dat mensen bij de ombudsman klaagden is zeker niet alleen te wijten aan het afkeuren van een hen mogelijk onwelgevallige mening, zoals de omroep in antwoorden op mails aan klagers en aan de ombudsman wel schreef.⁸³ De aanpak van ON schiet met grote regelmaat tekort om vast te stellen dat de betrouwbaarheidsnorm van de Journalistieke Code (“informatie klopt en wordt gecheckt”) naar vermogen en behoren gehaald is.

De programma’s van ON zijn wat dit betreft niet uniek: ook in andere (met name praat-)programma’s die geheel of gedeeltelijk opiniërend zijn passeren wel meningen zonder doorvragen, de ombudsman ontvangt daar ook regelmatig klachten over. Maar het aandeel niet bevroegde meningen dat in alle onderdelen van ON- programma’s langskomt is opvallend⁸⁴, en de interviewaanpak waarbij zonder doorvragen niet-onderbouwde meningen tot feit in het gesprek worden zoals in Bijlage 4 beschreven, wordt bijna standaard toegepast.

In veel journalistieke programma’s kan effectiever en scherper geïnterviewd worden, zonder onbeschoft, minder informatief of ongezellig (als dat al je doel is met een journalistiek product) te worden. Maar het geldt met nadruk voor de producties van ON. Nogmaals: journalisten zijn geen doorgeefluik. Al is spreker of onderwerp je na aan het hart: er moet worden doorgevraagd waarop een mening is gebaseerd, feiten moeten worden aangedragen, bronnen moeten gecheckt. Waar mogelijk – en dat is vaak – al vooraf. Want als je iemand uitnodigt heb je je toch verdiept in wat diens meningen zijn? Doorgaans heb je een zogenoemd voorgesprek, en dat heeft een belangrijke rol in het bepalen waarom je iemand uitnodigt en welk doel je hebt met een gesprek. Dergelijke voorbereiding levert betere journalistieke informatie op, die kan leiden tot meer vertrouwen van je publiek. Plus spannender gesprekken, want hoe leuk is de vraag: ‘Maar hoe komt u daar eigenlijk aan?’

4.2.1.2. Desinformatie

In uitzendingen kwam op een aantal momenten informatie voorbij waarvan de **gast** die het uitsprak – gezien uitspraken gedaan op andere momenten of andere ook voor de betreffende spreker

⁸³ De omroep schreef een aantal klagers (hetzij met de ombudsman in cc, hetzij dat antwoordmails van de omroep door klagers aan de ombudsman werden doorgezonden): “De kracht van ons publieke bestel is dat iedere omroep nieuws en actualiteiten vanuit het eigen perspectief belicht. Dat geeft een breed scala van onderwerpen, duidingen en meningen. De kijker wordt hierdoor breed geïnformeerd. Dat u als kijker namelijk het perspectief van ON niet wil horen, mag geen criterium zijn. Er is altijd de keuze om de TV uit te zetten. Wij zijn echter van mening dat wij met het afwijkende geluid van Ongehoord Nieuws een grote groep kijkers bedienen die ons geluid als zeer informatief en verfrissend ervaart en daadwerkelijk ziet als een waardevolle toevoeging aan de publieke omroep. Dit blijkt ook uit het grote aantal positieve reacties die wij hebben ontvangen.” Ook in antwoorden aan de ombudsman legde de omroep de nadruk op het onderscheidende karakter van de uitzendingen ten opzichte van wat gangbaar is bij de publieke omroepen (tegenover de verder vooral ‘linkse’ inhoud bij de omroepen een plek creëren waar een ander geluid te horen is), dat juist daarvoor een licentie is verkregen en dat het publiek radio of tv altijd kan uitschakelen.

Dat vermeend ‘linkse’ karakter van de publieke omroepen heb ik eerder enkele malen onderzocht n.a.v. verkiezingsverslaggeving en daarvan is expliciet geen sprake. Hierbij maakte ik in 2017 gebruik van een extern particulier onderzoeksbureau en in 2021 gebruik van onderzoek van LJS Nieuwsmonitor en de Vrije Universiteit. Zie onder meer <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/deel-4-politicus-zoekt-en-vindt-zendtijd#content>, <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/dossier-verkiezingen-2021-deel-1#content> en <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/dossier-verkiezingen-deel-3-op-zoek-naar-evenwicht#content>.

⁸⁴ Ter illustratie: voorbeelden zijn te vinden in alle onderdelen van programma’s, variërend van straatinterviews (over het doel van coronamaatregelen in *Ongehoord Nieuws* 19 maart kan publiek opmerkingen zonder bewijs maken over kwade opzet van de staat om de bevolking te domineren, de macht van transnationale organisaties, etc.), reportages (in dezelfde aflevering niet gestaafde aannames over oorzaak, doel en opzet van fusies van gemeenten), studiogesprekken (*Ongehoord Nieuws* 5 mei, Gast: “je moet je toch niet voorstellen dat je als vrouw niet kan kiezen wat je mag dragen. Maar we hebben gelukkig in Nederland mevrouw Kaag die gaat bepalen waar je wel en niet naar mag kijken op televisie.” Presentator: “Tsj... Ja.”), commentaar bij beeld (*Ongehoord Nieuws* 5 mei, overzichtsfoto van oorlogsherdenking met publiek met lichte huidskleur leidt tot constatering gast: “het is voor mij het bewijs dat integratie niet zo verloopt zoals we zouden willen”).

beschikbare en geverifieerde bronnen – wist dat deze op moment van uitspreken niet klopte.⁸⁵ Een gast mag dan op zich nog steeds van *mening* zijn dat de informatie klopt en dat ook zo uiteen (als maar duidelijk is dat het een mening betreft), al kan dat vreemd overkomen. Maar wie willens en wetens⁸⁶ onjuiste informatie als feitelijke informatie presenteert, deelt desinformatie.

De journalistiek presentator zal daar op moeten reageren, want desinformatie verspreiden is niet toegestaan⁸⁷. Het is de vraag of de presentator altijd paraat heeft wanneer er sprake is van desinformatie. Dat zal niet zo zijn. Maar een programma zal er te allen tijde alles aan moeten doen om het wel te weten. In een live-programma⁸⁸ moet je er extra alert op zijn, juist omdat het direct halen van wederhoor dan niet altijd mogelijk is. Je zult altijd minimaal moeten doorvragen. Dat geldt ook voor andere dan de ON-programma's.

Recent internationaal onderzoek geeft aan dat het herkennen en pareren van desinformatie afkomstig van bronnen of sprekers de journalistieke praktijk ingrijpend raakt. Het maakt journalisten onzeker, weten en kunnen we genoeg? Het slurpt tijd en geld. Opleidingen passen er curricula op aan. Nieuwsvloeren die daartoe de mogelijkheid hebben tuigen *fact check*- of OSINT-redacties op, maar niet elke redactie kan (of doet) dat.

De wetenschap dat desinformatie gedeeld wordt, vreet ook aan het vertrouwen van het publiek. Als de publieke omroep de stabiele reputatie⁸⁹ van hoge betrouwbaarheid van haar nieuwsmerken wil kunnen behouden, moeten alle redacties hun verantwoordelijkheid nemen voor het geheel dat er journalistiek wordt gemaakt. Er is niet één simpele remedie om verspreiding van desinformatie tegen te gaan, en je wilt dit als journalistiek zeker niet in handen leggen van overheden of politici, de journalistiek zal er zelf mee aan de slag moeten (blijven) gaan.

Wanneer een journalistiek programma of journalist actief en/of structureel zelf desinformatie verspreidt, is er een probleem van een andere orde dan wanneer een spreker in een programma dat doet en er geen direct weerwoord voorhanden is. Er zitten in de programma's van ON voorbeelden die variëren van a. het niet doorvragen bij of onvoldoende tegenspreken van als aantoonbaar onjuist bekend zijnde informatie afkomstig van derden⁹⁰, b. het actief ruimte geven aan derden voor het

⁸⁵ Dit betreft vaak standpunten van politici. Zie voorbeelden in noot 80. Maar zeker ook opmerkingen over het oogmerk van overheden met migratie (het doelgericht 'vervangen' van een bevolkingsgroep door een andere) in het betoog van een Vlaams politicus in de uitzending van 12 mei.

⁸⁶ Opzettelijkheid is cruciaal in de definitie. Om een breed als onpartijdig geaccepteerde bron te citeren: volgens UNESCO is "disinformation [...] generally used to refer to deliberate (often orchestrated) attempts to confuse or manipulate people through delivering dishonest information to them." <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>

⁸⁷ Het woord staat niet letterlijk in de Journalistieke Code. Maar er staat wel dat gedeelde informatie moet kloppen. Met het verspreiden van niet kloppende of niet gecheckte informatie schendt je de code, of dat nu willens en wetens is of niet.

⁸⁸ ON-programma's zijn live of semi-live (weliswaar opgenomen maar in één take).

⁸⁹ Commissariaat voor de Media, Digital News Report 2021, p 43-44, <https://www.cvdm.nl/sites/default/files/files/Digital%20News%20Report%20Nederland%202021.pdf>

⁹⁰ Niet doorvragen op aantoonbaar onjuiste informatie van derden: Gesprek met Filip de Winter in de uitzending van *Ongehoord Nieuws* van 12 mei over het 'vervangen' van oorspronkelijke bewoners van een stad of land en het achterliggende doel van overheden daarmee. Dat is een theorie die minimaal op bewijs bevestigd had moeten worden. In reactie op kritiek op de ruimte in het programma voor deze zogenoemde 'omvolkingstheorie' liet de omroep in de media weten dat het gesprek helemaal niet over 'de omvolkingstheorie' was gegaan. Dat is niet vol te houden. Bij de start van het gesprek met De Winter kwam direct de vraag wat omvolking is. De Winter: "Binnen nu en twee generaties zijn wij autochtone Vlamingen in Antwerpen een minderheid dan wordt Antwerpen Antwerpistan. En wat in die grote steden gebeurt, dat zal ook in Europa gebeuren. Europa wordt Eurabia. En de Islam is aan een opmars bezig en die zal, men, ons en onze cultuur vervanging, dat is de omvolking."

In de uitzending van 24 mei stelde panellid Karskens dat het uitnodigen van De Winter blijkbaar een probleem gevonden wordt in Nederland. ("Op het moment dat wij iemand uitnodigen die in de peilingen de grootste partij van België zou worden, dat is een probleem. Dat kan toch niet?") Dat was het probleem inderdaad niet, het probleem was iemand ongeclausuleerd een niet onderbouwd betoog te laten houden.

delen van aantoonbare onjuiste informatie⁹¹ en c. het zelf geven van als bewezen onjuist zijnde informatie⁹².

Analyseren wat in de uitzendingen gebeurt heeft niets te maken met het willen belemmeren van het delen van een mening (onwelgevallig of niet), zoals de omroep ook in antwoorden aan de ombudsman meermalen stelde dat de grond onder klachten zou zijn. Wél met het laten zien dat hier informatie wordt gedeeld die aantoonbaar onjuist is volgens experts, databases en onderzoeken van als feitelijk en onpartijdig geaccepteerde instellingen en organisaties. Hiermee handelt een programma van een publieke omroep in strijd met de Journalistieke Code maar ook met de Mediawet.

4.2.2 Onafhankelijk, onpartijdig en onbevooroordeeld

De onafhankelijkheid van de journalist bij de publieke omroepen kan, zo bleek in hoofdstuk 3, met divers gereedschap gewaarborgd en verdedigd worden: van grondwet tot redactiestatuut, ze leggen vast dat de journalist in ongebondenheid moet (kunnen) werken. Dat hoeft in het publieke bestel niet te leiden tot neutraliteit, opvattingen mogen bij ledenomroepen in het werk terugkomen. Het woord ‘onpartijdig’ in de Journalistieke Code dient dan ook zo gelezen worden als de beknopte uitleg erachter aangeeft: “druk van buiten en binnen de organisatie heeft geen invloed op de inhoud van onze producties”, en ook de schijn dat die druk er kan zijn wordt het beste vermeden. Transparantie is hierbij cruciaal.

*** Wie heeft welke belangen?**

Allereerst moet duidelijk zijn wie welke belangen heeft. Van **sprekers** moet je voor een goed begrip van hun bijdrage weten uit welke functie en waarom ze optreden. Wat dat betreft kunnen veel programma’s transparanter zijn.⁹³

Maar zeker van **presentatoren en journalistiek gezichts- of koersbepalende personen** moet je weten waar ze voor staan. Journalisten mogen lid zijn van een actiegroep of politieke partij of anderszins **ideële** betrokkenheid of belangen te hebben. Maar wees daar vooraf en proactief transparant over,

⁹¹ Actief ruimte geven aan het delen van onjuiste informatie van derden: bijvoorbeeld het gesprek in *Ongehoord Nieuws* 23 (10 mei) over de effectiviteit van het vooral in de diergeneeskunde gebruikte middel ivermectine bij de behandeling van Covid-19 bij mensen. Zeer recent omvangrijk wetenschappelijk onderzoek toonde opnieuw aan het middel geen positief effect heeft (https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2115869?query=featured_home). Wie de Journalistieke Code moet naleven, dient gegeven informatie te checken, en wie dat doet komt tot de conclusie dat ivermectine bij het genezen van Covid-19 niet helpt. Een journalistiek gesprek hierover moet dit minimaal melden, maar maximaal iemand die hier serieuze gezondheidsclaims bij maakt van repliek dienen. De informatie is makkelijk te krijgen. Stellen dat hierover nog onzekerheid is, is onjuist. En ook de opmerking van gast en presentator dat informatie over bewezen effectiviteit wordt weggehouden van het publiek moet onderbouwd worden.

⁹² Als presentator geven van aantoonbaar onjuiste informatie: Gesprek over stikstofuitstoot, *Ongehoord Nieuws* 13 (5 april, 12:27): Presentator: “Dat is toch ook gewoon raar? Ik bedoel er gaat geen enkele raffinaderij dicht. Tata Steel blijft gewoon open. Chemelot blijft gewoon bestaan. *En dan pakken we de boeren aan die in feite het minst uitstoten*”. De meest recente emissieregistratiedossiers geven aan dat de landbouw verantwoordelijk is voor de meeste ammoniakuitstoot, industrie en wegverkeer koploper bij de stikstofoxiden. In een totaaloverzicht scoort de landbouw boven afzonderlijke industrieën. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-stikstof/stikstofemissies-naar-lucht>, <http://www.emissieregistratie.nl/erpubliek/bumper.nl.aspx>. Over stikstofuitstoot in algemene zin kan je deze uitspraak dus zo niet doen. Niet iedere journalist zal een emissie-expert zijn, maar over dit onderwerp is eenvoudig voldoende onafhankelijke informatie voorhanden om van een journalist te verwachten dat deze informatie checkt en zorgvuldig is in formuleringen. Zeker als hij/zij bepaalde informatie erover voor eigen rekening neemt. Nu deel je als journalist willens en wetens aantoonbaar onjuiste informatie, óf je hebt je werk niet gedaan.

⁹³ Een aanpak zoals die van *Buitenhof* zou je, zeker bij langere journalistieke gesprekken, als aanzet tot *best practice* kunnen zien: een soort ‘kader in beeld’ met de relevante personalia van een spreker. Dat het publiek aan dit type informatie hecht bleek uit het feit dat de [ombudsmancolumn over antecedenten van medische wetenschappers](#) tot mijn best gelezen uitspraken behoort.

zodat het publiek je geloofwaardigheid kan afwegen. Individuele omroepen die dit type betrokkenheid en belangen sowieso onwenselijk vinden en dat willen uitstralen, kunnen daarvoor altijd specifieke regels in hun redactiestatuut of eigen code opnemen.

In de tv-programma's van ON kwamen regelmatig bestuursleden van de eigen omroepvereniging⁹⁴ aan het woord als gast of panellid⁹⁵. Dat kan, maar zoals bij elke betrokkenheid: wees er transparant over, dat was het nu niet altijd en dan weet de kijker niet wie met welke pet op iets zegt⁹⁶.

De roep om transparantie geldt zeker ook voor mogelijke zakelijke of *commerciële* belangen van journalisten. De Journalistieke Code stelt het expliciet.⁹⁷ Ook de Gedragscode Integriteit Publieke Omroepen zegt hier iets over⁹⁸, met het Commissariaat voor de Media sinds 2021 als toezichthouder.

Van journalistieke ON-medewerkers zijn op het moment van dit onderzoek geen voorbeelden van het vermengen van belangen, ook niet van het combineren van werkzaamheden anders dan met functies binnen de eigen omroepvereniging. De veronderstelling van sommige klagers dat dat wel zo was, is niet op bewijs gebaseerd.

Tot slot moet hier genoemd dat journalistieke programma's bij de publieke omroepen **geen reclamespot** zouden moeten zijn. Met betrekking tot ON waren er klachten over het onbelemmerd pluggen van een boek in een **podcast**. Ik stel vast dat promotie van producten bij alle omroepen in journalistieke gesprekken voorkomt. Als dit als sluikreclame gezien wordt, dan moet het Commissariaat voor de Media hierover uitspraak doen.⁹⁹ Het is niet in één vast percentage aan te geven hoe vaak je in een uitzending "Koop en lees dit boek!" mag zeggen alvorens de grens in zicht komt, dat is afhankelijk van het waarom en het hoe van de bespreking van een product. Ook de Journalistieke Code geeft hier geen houvast. Ik stel vast dat het aanprijzen van 'eigen waar' in ON-programma's weinig voorkomt.

*** Fair en zonder aanzien des persoons**

Onafhankelijkheid toont zich verder in het zonder onderscheid des persoons, **fair ondervragen van alle gasten**. Niemand krijgt een voorkeursbehandeling, uit principe gaat voor niemand de vlag uit.

Wat dat betreft roepen ON-programma's bij het publiek vraagtekens op. Sprekers met standpunten of achtergronden die aansluiten bij opvattingen en missie van de omroep zouden in uitzendingen ruim baan krijgen om hun punt te maken. Het is lastig feitelijk te onderbouwen dat gasten die qua

⁹⁴ Bestuursleden Vlemmix (10), Klever (3) en Karskens (2) staan qua frequentie alle in de top-10 van deelnemers aan de tv-uitzendingen. De omroep gaf aan dat bij een beginnende omroep – die volgens de omroep ook nog eens door de buitenwereld en vanwege onderzoek door de ombudsman in een slecht daglicht zou worden gezet – het soms lastig is werknemers en gasten te vinden.

⁹⁵ Eenmaal is bestuurslid Klever ook presentator, *Ongehoord Nieuws* 20 (28 april).

⁹⁶ Omroepbestuursleden van ON werden bijvoorbeeld als journalist of filmmaker aangeduid. Maar wanneer bijvoorbeeld een mening of oordeel over een omroep politieke kwestie zou moeten worden gegeven, kunnen uitspraken een andere lading krijgen als je ook weet dat spreker 'van' de uitzendende omroep is. In *Ongehoord Nieuws* 25 (17 mei, tc 04.24) maakt de presentator expliciet wel het onderscheid ("Arnold Karskens, jij bent vandaag ons panellid, maar jij wilt als voorzitter ook heel erg graag iets zeggen namens de omroep. Ga je gang.") waarna de omroepdirecteur namens de omroep reageert op een bericht op Twitter. Hier zijn de rollen helder.

⁹⁷ "Journalisten verrichten hun werk in onafhankelijkheid en vermijden (de schijn van) belangenverstrengeling. Zo geven ze geen media-adviezen aan derden, vervullen ze geen politieke of publieke functies, hebben ze geen financiële belangen in andere organisaties, nemen ze geen cadeaus aan en laten ze (reis-)kosten niet betalen door externe partijen. Uitzonderingen zijn alleen mogelijk met uitdrukkelijke toestemming van de hoofdredactie en hierover wordt open en transparant naar buiten getreden."

⁹⁸ Artikel 2. Specifiek in artikel 2.10 wordt ook aangegeven dat omroepen een openbaar register nevenactiviteiten moeten bijhouden en toegankelijk maken. Aan transparante handhaving van de gehele code wordt zoals eerder aangegeven gewerkt.

⁹⁹ Dat kan volgens artikel 2.88b, derde lid, onder a van de Mediawet: het zogenoemde verbod op sluikreclame.

standpunt vallen buiten de voorkeuren van de omroep (zoals aangegeven in de missie) anders bejegend zouden worden, omdat die maar zeer weinig deelnemen aan de programma's. Zie hieronder meer over het uitnodigingsbeleid van de omroep. Maar op zich mag je als programma een voorkeur hebben voor jouw missie welgezinde gasten.

Er is in de programma's wel sprake van een weinig doorvragende interviewstijl, zoals eerder aangegeven. Dat is bij (vrijwel¹⁰⁰) alle gasten zo. De omroep zegt op kritiek hierover steeds dat gekozen is voor een manier van interviewen waarbij gasten weinig onderbroken worden, zodat ze hun verhaal kunnen afmaken. Daarmee is op zich niks mis, en dat is het punt ook niet. Maar als door deze aanpak halve of onjuiste informatie gegeven wordt, of op (mogelijk bewust) kwetsende opmerkingen of beschuldigingen niet doorgevraagd of tegengesproken wordt, houd je je niet aan de journalistieke code.

Nog een kwestie in dit kader: als bijvoorbeeld de omroepdirecteur in een eigen journalistiek programma zit, kun je vragen of interviewers deze indien nodig voldoende kritisch (kunnen) bejegenen. Dat het publiek dat vanwege een mogelijke **afhankelijkheidsrelatie** tussen interviewer/werknemer en geïnterviewde/werkgever niet altijd voetstoots aanneemt lijkt me logisch, programma's kunnen dat alleen bewijzen door het te laten zien. Ook hierover komen vragen van het publiek over andere programma's dan die van ON alleen.

Laat gesprekken met degenen met wie een afhankelijkheidsrelatie kan zijn dus aan een ander, bijvoorbeeld de collega's van een andere omroep. Doe je dat, dan kun je zelfs de twijfel aan je onafhankelijkheid voor zijn. Wat dat betreft een dringend advies aan alle journalisten: interview niet je eigen familie of je vrienden. Het is sowieso hondsmoeilijk dan de vereiste journalistieke distantie op te brengen. En het zal altijd minimaal de *schijn* van te grote betrokkenheid hebben.

* Uitnodigingsbeleid

Onpartijdigheid kan zich verder tonen in het willen spreken van iedereen die betrokken is bij een issue. Dat kan je onder meer terugzien in het uitnodigingsbeleid voor gasten. ON-programma's werd in dat kader eenzijdigheid (zich onder meer uitend in voorkeur voor slechts één kant aan het politieke spectrum) verweten.¹⁰¹

Inventarisatie van de tv-uitzendingen en podcasts laat zien dat in de lange gesprekken die vooral de uitzendingen vullen, vrijwel uitsluitend Kamerleden en verder nu en dan raadsleden of andere (oud-) politici van FvD, PVV en BV NL (groep Van Haga) aan het woord komen, partijen die traditioneel ter rechterzijde gesitueerd worden. Korte quotes (reacties) komen ook van politici van andere partijen.

De omroepdirecteur van Ongehoord Nederland legde in de media uit dat bepaalde politieke partijen niet voor gesprekken in de uitzendingen willen komen, hij gaf een voorbeeld over GroenLinks, tegen de ombudsman ook nog PvdA en D66. "Wat ons betreft zijn alle politici van heel Nederland welkom in onze programma's," zei hij in de krant, "Maar sommigen wilden zelf niet komen."¹⁰²

We vroegen het bij de Tweede Kamerfracties die tot nu toe weinig of niet in de uitzendingen te zien en horen waren. De meeste¹⁰³ gaven aan dat redacteuren van omroep ON zich aan hen hadden voorgesteld en hadden gevraagd om deel te nemen aan ON-programma's. Een aantal partijen zei dat

¹⁰⁰ In een enkel gesprek (of een deel daarvan, neem bijvoorbeeld het begin van het gesprek met Geert Dales in *Ongehoord Nieuws* 26, 19 mei) wordt een gast kritischer ondervraagd, dat is dan een gast die op een specifiek punt van een in de programma's gangbaar standpunt afwijkt.

¹⁰¹ Klagers gebruikten hier termen als 'populistisch', 'rechts', 'extreem-rechts'.

¹⁰² <https://www.ad.nl/het-gooi/karskens-geen-fakenews-op-on-we-laten-iedereen-aan-het-woord~aa27f5fa/>

¹⁰³ Een enkele partij reageerde niet op onze vragen.

de redacteuren voor allerlei gespreksonderwerpen open stonden. Kamerleden mochten van de redactie ook zelf onderwerpen aandragen. Redenen van partijen om niet te komen liepen uiteen van geen tijd of een te kleine fractie, via “andere prioriteiten” tot zich niet op de plaats voelen bij deze omroep. Het feitelijk uitnodigingsbeleid bevestigt dus wat de omroepdirecteur stelde. Dan kan je een omroep eenzijdigheid willen verwijten, maar als partijen niet willen komen krijg je niet de kans je onpartijdigheid te bewijzen.

Partijen wezen er in een enkel geval op dat Kamerleden alleen met een specifiek en vooropgezet – niet transparant aangegeven – doel werden uitgenodigd¹⁰⁴, waardoor men vermoedde dat het Kamerlid ***geen fair gesprek*** zou kunnen voeren. Als het zo zou zijn, kan het wijzen op vooringenomenheid. Maar deze aanname kan ik niet bevestigen, daarvoor ontbreekt de mogelijkheid om te checken.

De tactiek – want dat is het – wordt op zich in de journalistiek breder toegepast. De Journalistieke Code vraagt van journalisten in contact met bronnen en sprekers een open vizier: dat ze aangeven journalist te zijn en wat de journalistieke bedoeling van het contact is. Bij een faire bejegening hoort transparantie over wat je van een bron of spreker wilt. Die transparantie is in de journalistiek vaker afwezig.

Soms met goede reden. Er zijn momenten waarop de journalist geen open kaart kan spelen, de Journalistieke Code maakt voor die omstandigheden een terechte uitzondering. Bijvoorbeeld bij het onthullen van misstanden, waarbij je geen of maar één poging voor wederhoor of een slotinterview krijgt. Geef je je doel op voorhand aan, dan komt dat finale interview er wellicht niet meer en kunnen cruciale vragen niet gesteld worden – laat staan dat er nog een antwoord komt.

Ook zeggen interviewers dat je ervaren geïnterviewden (zoals politici) door verrassingstechnieken wel tot betere, eerlijker uitspraken krijgt. Dat kan maar is niet altijd voldoende rechtvaardiging. En voor een gemiddeld gesprek aan een talkshowtafel hoeven halve informatie, schimmigheden of verkleedtrucs vooraf geen gebruik te zijn. Daar leiden openheid en transparantie over de insteek en een goed voorbereide presentator én gast doorgaans tot betere gesprekken en een inhoudelijk beter programma.

*** Bronnenkeuze**

Klagers wezen verder nog op ***eenzijdigheid*** in bronnenkeuze (‘propaganda’ was een gekozen woord), geconcentreerd rond de inval van Rusland in Oekraïne en de oorlog die daarop volgde, maar ook gesprekken over corona en de uitzending van *Ongehoord Nieuws* van 12 mei waarin over ‘omvolking’ werd gesproken.

ON heeft als missie ook de andere kant van nieuwsgebeurtenissen te laten zien, onder meer door het gebruik van alternatieve of minder gangbare informatiebronnen. In gesprekken over de oorlog in Oekraïne werd veel gebruik gemaakt van informatie van Russische kanalen (waaronder RT, samen met Sputnik internationaal gelabeld als door de Russische staat gerunde media die de Russische visie op gebeurtenissen geeft). Dit zijn bronnen die door andere redacties wel zo nu en dan gebruikt worden, maar dan met duiding over de status van de kanalen.

Uiteraard moet je als journalist je informatie zo breed mogelijk vergaren, en daar zullen ook eventuele propagandakanalen bij kunnen horen.¹⁰⁵ Idealiter vermeld je standaard de status van een

¹⁰⁴ Men stelde in dit geval aanwijzingen te hebben alleen uitgenodigd te worden om ‘lollige’ opmerkingen over te kunnen maken of in een bepaalde hoek gezet te worden.

¹⁰⁵ Ik zal niet snel pleiten voor het afsluiten van informatiebronnen. Er werd mij zowel gevraagd actie te ondernemen tegen het uitzenden door kanalen als RT alsook - sinds het schorsen van de uitzendingen van die zenders binnen de Europese Unie

bron – al snap ik natuurlijk dat daarvoor in een kort bericht niet altijd ruimte is. Maar zeker als je bronnen gebruikt waarvan bekend is dat ze (willens en wetens) aantoonbaar onjuiste informatie verspreiden (of dat daarop bij deze bronnen een hoog risico is), heb je als journalist bij de publieke omroepen de informatie van deze bronnen te gebruiken met uitleg en context wat de aard van de informatie is en toelichting waarom je deze gebruikt.

Zo'n 'gebruiksaanwijzing' bij bepaalde bronnen was in uitzendingen van ON niet te zien of horen. Ook in andere programma's is het weinig standaard. Wel wordt rond beelden uit Oekraïens oorlogsgebied steeds meer transparantie geboden aan het publiek: met name in berichten van NOS Nieuws en *Nieuwsuur* gebruikt de redactie verificatietechnieken waarover publiek verantwoording wordt afgelegd¹⁰⁶. Een *best practice* die kritisch publiek kan waarderen.

4.2.3 Racisme en discriminatie

In *Ongehoord Nieuws 2* (24 februari 2022) kwamen in een [reportage](#) (tijdcode 18:32 en verder) over criminaliteit en migratie enkele shots voor waarin een verslaggever twee vrouwen in lange jas met hoofddoek die geen Nederlands spraken vroeg waar ze hun fiets vandaan hadden.¹⁰⁷ Acht klagers bij de ombudsman kwalificeerden dit expliciet als een 'racistisch filmpje', 'racistische uitspraken' of discriminatie, een aantal anderen sprak in hun klachten over de uitzending waarin deze beelden voorkwamen over polarisatie in de samenleving en gebrek aan respect. Klagers stelden dat het filmpje verwijderd zou moeten worden.

Ongehoord Nederland sprak racisme tegen en gaf aan in de diversiteit van de eigen medewerkers (multiculturele achtergrond, man-vrouw verhouding, al dan niet fysieke beperking) een waarborg te zien voor het zonder vooroordeel benaderen van personen in uitzendingen.

Of het filmpje naar de letter van de definitie racistisch of discriminerend was¹⁰⁸ kan je betwisten. Was het neerbuigend, gebruikmakend van mensen die slecht Nederlands spreken, lollig bedoeld maar niet zo lollig uitpakend, in het genre 'we mogen toch wel een vraag stellen' maar iets anders impliceren? Dat mag de kijker allemaal vinden. Maar met de code in de hand kom ik er niet ver mee.

De Journalistieke Code zegt niets specifiek over racisme of discriminatie. Dat kun je een ommissie vinden, maar iedere burger heeft zich aan de grondwet te houden, en die zegt er wel iets over: dat je burgers niet zult discrimineren. De vraag is dus of de Journalistieke Code een specifieke passage hierover zou dienen te hebben. Als we dan toch zouden sleutelen aan de code kies ik voor een passage in de code over het in journalistieke producties respectvol bejegenen van iedereen.¹⁰⁹

- diverse malen om actie tegen het sluiten. Voor beide vragen is de ombudsman er niet. Ik heb de tweede groep klagers doorverwezen naar de Europese Commissie, waar het besluit tot schorsen van de kanalen zijn oorsprong had. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.065.01.0005.01.NLD&toc=OJ%3AL%3A2022%3A065%3AFULL

¹⁰⁶ <https://www.svdj.nl/nieuws/hoe-de-nos-oorlogsbeelden-checkt-met-behulp-van-streetview-en-de-stand-van-de-zon/>

¹⁰⁷ Pal voor de veel bekritiseerde vraag "You buy that with money? Really? A little?" zat (tc 28:49) een quote van een mevrouw die stelde dat asielzoekers uit het plaatselijke AZC veel stelen, dat niemand in het dorp meer een fiets heeft en 'zij allemaal' (i.e. de mensen in het AZC) wel.

¹⁰⁸ Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: "opvatting dat mensen met een bepaalde huidskleur beter zouden zijn dan mensen met een andere kleur, gebruikt als rechtvaardiging om mensen met een andere kleur slecht te behandelen"; zie ook: het VN International Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, https://wetten.overheid.nl/BWBV0002911/1972-01-09#Verdrag_2.

¹⁰⁹ De ethische code van de Society for Professional Journalists zegt in algemene zin "Minimize harm: Ethical journalism treats sources, subjects, colleagues and members of the public as human beings deserving of respect."

Je kunt – met de blik op de waarden die de publieke omroep moet uitdragen – het fragment wel als respectloos betitelen en wellicht daarom als niet bij de publieke omroep passend. Lees ook nog eens de tekst in de Mediawet over de zorgplicht¹¹⁰ die publieke omroepen hebben om met hun media-inhoud geen bijdrage te leveren aan ‘geweld of haat’ jegens personen. Je kunt samen bepalen dat dit uitingen zijn die niet samengaan met de waarden van die de publieke omroepen moeten uitdragen en waar je als deelnemer op aangesproken mag worden. Dat maakt van de publieke omroepen dan nog niet direct ‘softies’, waar iedereen ‘woke’ is en je ‘niks meer mag zeggen’, zoals her en der op sociale media naar aanleiding van kritiek op dit fragment wel werd gesteld.

4.2.4 Controleerbaar en transparant

Tot slot vraagt de Journalistieke Code om controleerbaarheid van de journalistieke methode en het resultaat daarvan, de inhoud van de programma’s.

Klachten op dit punt komen ten aanzien van ON-programma’s allereerst over de inzet van bronnen of sprekers die oncontroleerbare informatie brengen, zie hiervoor hoofdstuk 4.2.1. Dan moet de presentator minimaal om verduidelijking vragen. De omroepdirecteur van ON stelde in antwoorden aan de ombudsman dat bij een eigenaardig betoog van een spreker in een uitzending om verheldering gevraagd wordt. Maar dat gebeurt lang niet altijd.

De klachten die komen over controleerbaarheid van journalistieke inhoud gaan vooral over het ontbreken van bronverwijzing binnen items en berichten, waardoor het lijkt of de journalist zijn eigen mening geeft. Meninge kunnen een plek hebben in journalistieke producties, als maar controleerbaar is dat het om meningen gaat. In ON-programma’s geven ook de journalisten met regelmaat hun mening, en geven dat aan. Dan is het wel zaak te laten zien wát de journalistieke relevantie van zo’n particuliere mening is.

Dit type klacht komt al langer – en doorgaans weinig terecht overigens¹¹¹ – over alle journalistieke programma’s van de omroepen, van nieuwsbulletin tot talkshow. Dat is een punt van aandacht voor veel redacties. Ik pleit er structureel sinds mijn aanstelling in 2017 voor om controleerbaarheid expliciet te maken. Want het aantal klachten over gebrek eraan neemt toe, en omgekeerd leidt transparantie over hoe je je werk doet volgens [internationaal onderzoek](#) tot toename van vertrouwen van het publiek. En dat is essentieel bij journalistiek die met publiek geld gemaakt wordt.

¹¹⁰ Mediawet, artikel 2.88 lid 5.

¹¹¹ In 2020 deed Team Ombudsman mede naar aanleiding hiervan een groter onderzoek naar controleerbaarheid en objectiviteit als werkmethode bij diverse nieuws- en actualiteitenprogramma’s. Die objectieve werkwijze bleek bij de meeste programma’s wel goed tot zeer goed in de genen van de makers te zitten. De meeste winst qua transparantie viel nog te halen bij het systematisch en vaker verwijzen naar bronnen in zogenoemde ‘kruisgesprekken’ met verslaggevers en correspondenten. Zie [Dossier Objectiviteit](#) op de website van de ombudsman.

5. Conclusie

Mijn opdracht was allereerst op grond van binnengekomen klachten te toetsen of journalistieke producties en journalistiek handelen van omroep Ongehoord Nederland de journalistieke ethiek en de normen van de Journalistieke Code schenden. Omdat bij deze toets ook andere wet- en regelgeving kaders blijkt te geven, heb ik deze – na beschrijving en afbakening van de relevantie voor dit onderzoek – meegenomen bij de analyse van uitzendingen van *Ongehoord Nieuws* en *Ongehoord Nieuwscafé*. Op grond van dit gehele instrumentarium signaleer ik de volgende zaken:

5.1 De ON-programma's:

Klagers wezen terecht op:

- schending van de code op het punt van betrouwbaarheid en waarheidsgetrouwheid door het (passief en actief) bijdragen aan verspreiding van aantoonbaar onjuiste informatie
- onjuiste informatie is niet gecorrigeerd
- meningen worden niet of onvoldoende duidelijk gescheiden van feitelijke informatie
- de journalistieke rol van presentatoren wordt onvoldoende ingevuld (dit betreft specifiek doorvragen, tegenspreken bij onjuiste informatie, duiden van bronnen)
- transparantie over rolverdeling en belangen van gasten en panelleden is gewenst
- bepaalde gebruikte bronnen (mogelijke propaganda) dienen minimaal van duiding en context voorzien te worden

Maar niet alles waarover het publiek bij mij klaagde klopte:

- het uitdragen van standpunten is volgens de grondwet, de Mediawet en de Journalistieke Code niet verboden
- in de zin van de Mediawet hoeft een ledenomroep niet onpartijdig te zijn
- veronderstelde afhankelijkheid of belangenvermenging kan niet worden onderbouwd
- bevooroordeeldheid bij of gebrek aan veelzijdigheid in gastenkeuze is niet aan te tonen als uitnodigingen door potentiële gasten en bronnen met andere (politieke) voorkeuren en overtuigingen niet worden aangenomen
- een bepaald fragment waarover geklaagd werd is niet eenduidig als racistisch te labelen

In het algemeen kun je stellen dat de programma's van ON grotendeels bestaan uit het brengen van meningen van derden. Meninge – ook mogelijk controversiële – zijn vrij tot ze de strafwet raken. Meninge kunnen hun plek hebben binnen de journalistiek bij de publieke (leden)omroepen. Het laten horen van een ander geluid binnen het bestel is waartoe deze omroep een licentie heeft gekregen. Een sterke publieke omroep die groepen weet te vinden die eerder buiten beeld bleven, is waardevol.

5.2 De journalistiek

Maar ook wie een overtuiging heeft en die actief uitdraagt, doet dat als journalist in programma's van de publieke omroepen dus volgens de normen en afspraken in de Journalistieke Code: onafhankelijk, onbevooroordeeld, controleerbaar, waarheidsgetrouw, feitelijk en transparant. Dan dien je in je producties heel duidelijk te maken over wat meninge zijn en wat een feit. Dan zijn de feiten niet afhankelijk van wie je het vraagt maar gestoeld op onafhankelijke en controleerbare bronnen. En dan wordt een mening niet ongehinderd doorgegeven maar op onderbouwing en waarheidsgetrouwheid bevestigd en geduid.

De journalist is nooit een doorgeefluik, maar hoeft ook geen 'neutrale' stenograaf te zijn. Je onafhankelijkheid is merkbaar in de wijze waarop je vragen stelt, aan alle bronnen en gasten: met kennis van zaken, wegend en duidend, aantoonbaar onjuiste informatie tegensprekend en dóórvragend op beweringe-uit-de-losse-pols, verbanden zoekend en patronen tonend. Je bent transparant over belangen en connecties, van jezelf, je bronnen én je gasten. Je verleent geen gunsten, aan niemand. Dat geldt voor alle journalisten, van alle omroepen.

Je kunt niet één geval, bij één bepaalde omroep veroordelen als het publiek dezelfde dingen signaleert bij andere programma's, ook al gebeurt het daar dan minder frequent of systematisch. Om die reden raakte dit onderzoek ook journalistieke producties van andere publieke omroepen.

5.3 De toezichthouders

Van omroepen mag geëist worden dat ze zich houden aan de afgesproken normen in Journalistieke Code, die hebben ze allemaal ondgeschreven. En ze moeten zich houden aan de in de Mediawet beschreven én gezamenlijk aanvaarde uit te dragen waarden. Betrouwbaarheid is daarbij essentieel, anders verlies je je geloofwaardigheid bij het publiek.

Wanneer aan afspraken en waarden niet voldaan wordt, moet helder zijn wat de sancties zijn, wie ze oplegt en hoe gemonitord wordt op naleving of verbetering. Het is aan de toezichthouders om dat helder te maken, helder te houden en transparant te delen met het publiek. Duidelijke formulering van criteria voor toe- en uittreding uit het omroepbestel hoort daar bij.

Journalistieke programma's bij de publieke omroepen worden geacht meer te doen dan het doorgeven van meningen. Dan is ook de vraag of de meningencarroussels die de ON-programma's nu vooral zijn binnen de kaders vallen waarvoor ze geld en de ruimte kregen.

In een journalistieke productie moet het bij de publieke omroepen niet om 'het prettige gesprek' gaan of om het vrij baan geven aan meningen. Wel om het betrouwbaar informeren van het publiek op basis van feiten. Het maken van opiniërende producties is geen vrijbrief voor het uit het oog verliezen van journalistieke normen en afspraken.

Binnen de waardengemeenschap die het publieke bestel dient te zijn – van de Mediawet maar zeker ook van het publiek, zo blijkt uit reacties die ik krijg – behoren alle journalistieke producties van kwaliteit, transparant gemaakt en betekenisvol voor een pluriform en breed publiek te zijn. Die producties kunnen veel vormen hebben en uiterst divers van insteek zijn, van nieuwsuitzending tot talkshow. Maar eronder liggen gemeenschappelijke normen en waarden, waarop alle publieke omroepen kunnen worden aangesproken.

6. Aanbevelingen

Ik wil een aantal zaken die tijdens dit onderzoek ter sprake kwamen hier nog in een aantal opmerkingen en aanbevelingen samenbrengen. Zodat overzicht en inzichten ook in de toekomst kunnen bijdragen om tot de beste journalistieke producties te komen. Journalistiek waarop het publiek recht heeft.

I. De Journalistiek / het ambacht

Samenleving: de rol van de journalistiek voor de samenleving moet structureel centraal staan, de journalist en de journalistiek zijn een middel, geen doel, journalistieke redacties moeten daarvan doordrongen zijn.

Gemeenschappelijke normen en waarden: afgesproken normen (opgetekend in de Journalistieke Code) en gedeelde waarden (onder meer te vinden in missies en Mediawet) moeten helder zijn en door redacties gedragen worden.

Meetlat: de journalistiek heeft baat bij een herkenbare meetlat: een bindende, samenhangende en overkoepelende, inhoudelijk glasheldere set normen en waarden. Niet als keurslijf maar als richtsnoer. Waar je journalistieke producties vooraf langs legt en waar evaluaties achteraf over gaan. De Journalistieke Code is die meetlat. Deze wordt momenteel geüpdatet. De afspraken moeten concreet, werkbaar en controleerbaar zijn, de code moet een duidelijk kader geven waar je de journalistiek op kunt aanspreken. Maar de code moet ook de vrijheid van het journalistiek handelen beschermen tegen lichtzinnige of het eigenbelang dienende klachten. Voor de ombudsman is de code het belangrijkste en objectiveerbare instrument dat deze heeft, voor het publiek een houvast bij wat het van de journalistiek mag verwachten. Een zinsnede die aangeeft dat een ieder in een journalistieke productie met respect behandeld dient te worden zou opgenomen dienen te worden.

Transparantie en achtergronden: journalistieke producties moeten te allen tijde toegankelijk zijn, bereikbaar en transparant over de achtergronden en gemaakte afwegingen.

Transparantie en belangen: journalisten moeten glashelder en proactief zijn over eventuele belangen en betrokkenheid. Gasten en bronnen ook, deze informatie moet (waar het journalistieke format dat toelaat daarbinnen) inzichtelijk gemaakt worden voor het publiek. Wie zélf belangen vermengt, verspeelt bij het publiek zijn geloofwaardigheid om er een ander op aan te spreken. Consequenties van belangenvermenging moeten duidelijk zijn.

Onafhankelijk en onpartijdig: het verschil hiertussen moet helder zijn. In het publieke bestel heeft 'partijdigheid' een plek als het om betrokkenheid bij maatschappelijke stromingen gaat, maar de journalist moet binnen elk journalistiek format onafhankelijk kunnen werken; onafhankelijkheid moet herkenbaar zijn in de opstelling en aanpak van alle betrokken journalisten.

Informatie wordt gecheckt en is betrouwbaar: informeren van het publiek moet de eerste taak van de journalist zijn. Elke journalist moet het verschil herkennen tussen juiste en onjuiste informatie, daarin getraind zijn. Redacties moeten een werkwijze hebben die mis- en zeker desinformatie voorkomt of tegengaat en die laten zien. Maatregelen moeten niet overgelaten worden aan politiek of overheid. Wie systematisch of willens en wetens aantoonbaar onjuiste informatie deelt, schendt de Journalistieke Code, consequenties moeten duidelijk zijn.

Fouten en correcties: fouten moeten snel, transparant, ruimhartig gecorrigeerd worden. Correcties moeten terug te vinden zijn.

Feiten en meningen: zonder feitelijkheid en waarheidsvinding geen journalistiek. Feiten zijn niet afhankelijk van wie je het vraagt. Meninge n zijn vrij (tot aan de grens van de strafwet) maar moeten altijd herkenbaar zijn als mening. Het verschil tussen feit en mening moet zo altijd duidelijk zijn voor het publiek. Als over de feiten getwist of getwijfeld wordt, moet dat een plek in de berichtgeving hebben. Maar de ‘ik mag toch wel een vraag stellen?’-aanpak, bedoeld om slechts twijfel te zaaien en niet te informeren, is geen journalistieke werkwijze.

De rol van de presentator: de rol moet scherp gedefinieerd zijn, met heldere uitgangspunten en transparante eisen, zowel qua kennis en kunde als qua positie, banden en betrokkenheid.

De positie van de redactie: het moet alle journalisten op een redactie mogelijk gemaakt worden de hoogste kwaliteit te leveren, in een veilig, gezond en professioneel werkklimaat, met duidelijk vastgestelde omgangsvormen. Er moet training, bescherming en voldoende salariering zijn voor de verantwoordelijke taak die men heeft.

Journalistieke competenties: moeten aanwezig zijn of worden ontwikkeld: vragen en doorvragen (en doorvragen en nog eens doorvragen); verschil tussen feiten en meningen kennen en dat kunnen detecteren; achtergrond, context en duiding bieden; overzicht, samenhang en patronen zien en delen; brede algemene kennis en ontwikkeling hebben; toegankelijk en transparant zijn over overwegingen, keuzes, belangen en geldstromen; in staat zijn tot zelfkennis en zelfkritiek.

Monitoring en sancties: voorafgaand aan journalistieke publicaties moet voor iedereen helder zijn hoe naleving van normen en waarden gemonitord wordt, door wie, en wat consequenties/sancties voor niet naleven zijn. Want wat is het nut van codes en normen als je niet monitort en indien nodig sanctioneert?

II. Verantwoordelijkheid en verantwoording

Eén ecosysteem, allen verantwoordelijk: geen journalistieke redactie opereert in een vacuüm. Alles dat ‘in Hilversum’ gebeurt kan zijn weerslag hebben op de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van de journalistiek bij de publieke omroepen. Alle deelnemers binnen het bestel moeten zich hiervoor verantwoordelijk voelen: makers, omroepen, andere mediaorganisaties en toezichthouders.

Samenhang: omroepen, NPO, Commissariaat voor de Media en minister van OC&W (en via deze het parlement als medewetgever) moeten gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor transparantie en een samenhangend beleid waarbinnen de journalistiek kan doen waar deze voor is: het informeren en inspireren van de samenleving bij het maken van verantwoorde keuzes. Dat houdt in dat verantwoordelijkheden eenduidig belegd moeten zijn: wie doet wat, is waarvoor verantwoordelijk en kan waarop aangesproken worden. De diverse spelers binnen het bestel moeten bereikbaar zijn, open en transparant over toelating, uittreden, normen, waarden, financiering, monitoring en sanctionering.

De regels: het moet duidelijk zijn waarvoor de diverse codes en statuten dienen (redactiestatuten, Journalistieke Code, Gedragscode Integriteit), wie ze schrijft en onderschrijft, voor wie ze gelden, en door wie ze gehandhaafd worden. Ook moet duidelijk zijn waarop getoetst en gehandhaafd wordt, en wat de sancties zijn. Voor bijvoorbeeld toezicht op het naleven van het redactiestatuut is dat nog niet concreet gemaakt. De codes en statuten moeten eenvoudig vindbaar en toegankelijk zijn, elkaar niet tegenspreken, waar nuttig en mogelijk verwijzen ze naar elkaar. Ze moeten regelmatig herlezen en als nodig geactualiseerd worden.

De wet en de waarden: er mag in (journalistieke) programma's geen plek zijn voor wat wettelijk strafbaar is (haat zaaien, smaad, groepsbelediging, oproepen tot geweld). Voor wat niet strafbaar is maar vanuit de missie van de publieke omroep als waardengemeenschap wel laakbaar of onwenselijk geacht wordt (bijvoorbeeld respectloosheid, bevooroordeeldheid, ondermijnen van de democratie) is geen ruimte. Omroepen en NPO moeten daar gezamenlijke verantwoordelijkheid voor nemen en verantwoording over afleggen aan het publiek.

De wettelijke taken: het moet duidelijk zijn hoe normen en afspraken binnen de wet passen, wat de sancties zijn van het niet nakomen van afspraken en wie die oplegt. De route van een klacht en de rollen van ombudsman, NPO, omroepen, Commissariaat voor de Media en minister van Onderwijs, Cultuur en Media moeten transparant zijn en begrijpelijk. Zo wordt duidelijk hoe er vóór het publiek en met publiek geld journalistiek bedreven wordt.

Criteria voor toe- en uittreden: criteria voor toe- en uittreden tot het bestel moeten relevant en helder zijn, en breed gedragen worden. Criteria voor toetreding worden nu al als onhelder of onvoldoende gezien, het zou wenselijk zijn als er voor een nieuwe concessieperiode helderheid over is. Criteria voor uittreden, wie die monitort en wie sanctioneert moeten dan ook helder opgesteld zijn. Voor omroepen die journalistieke programmering willen maken kan het onderschrijven van specifiek hiervoor afgesproken normen (Journalistieke Code, relevante passages in redactiestatuten en Gedragscode Integriteit) en waarden een bindende voorwaarde gemaakt worden.

De werkgevers en de wetgevers: alle burgers hebben recht op een veilige, gezonde en professionele werkomgeving, met duidelijk vastgelegde omgangsvormen. Journalisten dus ook. Werkgevers hebben hun verantwoordelijkheid, onder meer voor opleiding, betaling, gedragsregels, bescherming op de werkvloer. De wetgevers (overheden en politici) hebben ook een taak: voorkomen dat en sanctioneren als journalisten beschadigd of in hun werk belemmerd worden. En daar niet willens en wetens aan bijdragen.

Voorbeeldgedrag: wie zich aansluit bij het publieke bestel, moet de spelregels onderschrijven en zich daaraan houden.

Documentatie

Algemeen Dagblad, 16 maart 2022, “Karskens: Geen fake news op ON, we laten iedereen aan het woord”, <https://www.ad.nl/het-gooi/karskens-geen-fakenews-op-on-we-laten-iedereen-aan-het-woord~aa27f5fa/>

Andersson, Elffers, & Felix, “[Rapport Verkenning naar legitimatiecriteria voor publieke omroepen](https://www.aef.nl/storage/files/bijlage-9-onderzoeksrapport-aef-naar-erkenningscriteria.pdf)”, 28 oktober 2021, <https://www.aef.nl/storage/files/bijlage-9-onderzoeksrapport-aef-naar-erkenningscriteria.pdf>

Commissariaat voor de Media, *Digital News Report 2021*, <https://www.cvdm.nl/sites/default/files/files/Digital%20News%20Report%20Nederland%202021.pdf>

Commissariaat voor de Media, *Het redactiestatuut bij aanbieders van audiovisuele mediadiensten*, <https://www.cvdm.nl/sites/default/files/files/Rapport%20Het%20redactiestatuut%20bij%20aanbieders%20van%20audiovisuele%20mediadiensten%20-%20Een%20overkennende%20analyse.pdf>

Commissariaat voor de Media, Onze bevoegdheden, <https://www.cvdm.nl/over-het-cvdm/missie-en-visie/onze-bevoegdheden>.

Commissariaat voor de Media, toelichting op toezicht Gedragscode Integriteit Publieke Omroep <https://www.cvdm.nl/actueel/commissariaat-houdt-toezicht-op-governancecode-publieke-omroep>

De Juncto, Journalistiek en civielrechtelijke aansprakelijkheid, <https://www.dejuncto.nl/magazine/juncto-29-3-recht-en-journalistiek/felicity-civielrechtelijke-aansprakelijkheid/>

EBU, Public service values, editorial principles and guidelines (22 August 2014), <https://www.ebu.ch/guides/public-service-values-editorial-principles>

(Europees) Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, Rome, 04-11-1950
http://wetten.overheid.nl/BWBV0001000/#Verdrag_2_Verdragtekst_Titeldeell_Artikel10

Europese Unie, Besluit (GBVB) 2022/351 van de Raad van 1 maart 2022 tot wijziging van Besluit 2014/512/GBVB betreffende beperkende maatregelen naar aanleiding van acties van Rusland die de situatie in Oekraïne destabiliseren, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.065.01.0005.01.NLD&toc=OJ%3AL%3A2022%3A065%3AFULL

Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden van 24 augustus 1815, https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21#Hoofdstuk1_Artikel7

Journalistieke Code van de NPO, <https://www.omroepombudsman.nl/download/nl/1334>

Mediawet, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0025028/>

Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Brief aan de Tweede Kamer, Erkenningen landelijk publiek omroepbestel 2022-2026, 8 juli 2021, <https://open-pilot.overheid.nl/repository/ronl-289a7317-d49c-4774-80c3-8b40b659037c/1/pdf/brief-aan-de-tweede-kamer-erkenningen-publiek-bestel-2022-2026.pdf>

LJS Nieuwsmonitor, <http://nieuwsmonitor.org/>

NOS en NTR, missiestatements, <https://over.nos.nl/organisatie/taken-en-missie/#:~:text=Het%20verzorgen%20voor%20de%20landelijke,uitstek%20leent%20voor%20gezamenlijke%20verzorging>

NPO Begroting 2022

https://over.npo.nl/storage/configurations/overnpo/files/begroting_npo_2022.pdf

NPO Concessiebeleidsplan 2022-2026 <https://over.npo.nl/download/nl/931>

NPO Missiestatement, <https://over.npo.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/missie-en-taken-npo>

NPO Prestatieafspraken 2022-2026 <https://over.npo.nl/download/nl/1597>

NPO, Het publieke bestel, <https://over.npo.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/het-publieke-bestel>

NPO Regeling handhaving bindende besluiten <https://over.npo.nl/download/nl/48>

NPO, Toelichting integraal programmeren, <https://over.npo.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/directie-video/integraal-programmeren>

NPO Toelichting programmatische doelen/speerpunten, <https://over.npo.nl/download/nl/1091>

NPO, Gedragscode Integriteit Publieke Omroep 2021, https://www.npointegriteit.nl/wp-content/uploads/2021/07/gedragscode_integriteit_publieke_omroep_2021.pdf

NPO, toelichting Gedragscode Integriteit Publieke Omroep, <https://over.npo.nl/organisatie/bestuur-en-organisatie/goed-bestuur-en-integriteit>

NRC, 23 mei 2022, “De ‘juice’ van Yvonne Coldeweijer is volgens de rechter toch echt journalistiek”, <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/05/22/juice-is-nu-ook-journalistiek-a4125078>

NRC, 14 april 2022, “Raad voor Cultuur: ‘Begrens het aantal omroepen’”, <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/04/14/raad-voor-cultuur-begrens-het-aantal-omroepen-a4112046>

Ombudsman, Dossier Objectiviteit, <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/dossier-objectiviteit-hoe-verslaan-de-publieke-omroepen-de-amerikaanse-politiek#content>

Ombudsman, “Een viroloog met bijsluiter”, <https://www.omroepombudsman.nl/uitspraken-en-columns/een-viroloog-met-bijsluiter#content>

Ombudsman, Journalistieke Code, <https://www.omroepombudsman.nl/download/nl/1334>

Ombudsman statuten <https://www.omroepombudsman.nl/download/nl/1662>

ON Missiestatement <https://ongehoordnederland.tv/bentuongehoord/>

ON Redactiestatuut, <https://ongehoordnederland.tv/redactiestatuut-2/>

PEN, *Hard News: Journalists and the threat of disinformation*, April 2022, <https://pen.org/report/hard-news-journalists-and-the-threat-of-disinformation/>

Raad voor Cultuur, Advies omroeperkenningen, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2021/04/28/raad-voor-cultuur-advies-omroeperkenningen>

Society of Professional Journalists, *SPJ Code of Ethics*, <https://www.spj.org/ethicscode.asp>

Unesco, *Journalistiek, nepnieuws en desinformatie*, handboek, 2018

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374331>

Verenigde Naties, Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie, https://wetten.overheid.nl/BWBV0002911/1972-01-09#Verdrag_2

Wetboek van Strafrecht, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2022-03-01#BoekTweede>

Bijlagen

1. Journalistieke Code van de NPO (zoals geldig op dag van publicatie van dit rapport)
2. Verwijzing naar Journalistieke Code NPO 2017 in Redactiestatuten
3. Grafische weergave: De weg van een klacht
4. Interviewaanpak, enkele voorbeelden

Bijlage 1.

JOURNALISTIEKE CODE NPO

Vastgesteld op 15/09/2016 en in werking per 01/01/2017

Journalistiek bij de publieke omroep

De verschillende publieke omroepen maken gezamenlijk een grote hoeveelheid journalistieke content. Op radio, televisie en online brengen we nieuws, actualiteiten, opinie en meningsvorming. In al deze vormen van journalistiek is het belangrijk dat we geloofwaardig zijn en het vertrouwen van publiek hebben. Dit doen we door:

- Betrouwbaar te zijn – de informatie die we brengen klopt en wordt gecheckt.
- Nauwkeurig en zorgvuldig te zijn – fouten worden zoveel mogelijk vermeden en het maakproces is controleerbaar.
- Onafhankelijk, onpartijdig en onbevooroordeeld te zijn – druk van buiten en binnen de organisatie heeft geen invloed op de inhoud van onze producties.
- Evenwichtig en pluriform te zijn – berichtgeving is gebalanceerd en vertegenwoordigt verschillende visies.

We erkennen fouten en onzorgvuldigheden en kijken kritisch naar ons eigen journalistieke handelen. De toetssteen voor ons handelen is deze journalistieke code.

Journalisten die binnen de publieke omroep werken worden geacht zich aan deze code te houden. De betreffende hoofd- en eindredacties zijn verantwoordelijk voor de naleving.

De Ombudsman van de NPO toetst de berichtgeving van journalistieke programma's van de publieke omroepen aan deze code.

Met deze code krijgt het publiek inzage in de werkwijze, regels en normen van onze redacties.

Reikwijdte en toepassing van de code

De journalistieke code van de NPO is de algemene code voor alle journalistieke redacties van de publieke omroep. Verschillende journalistieke redacties hebben ook eigen journalistieke codes die nog nader specificeren welke uitgangspunten die betreffende redactie heeft.

Zaken die bij wet verboden zijn worden niet in deze code besproken, omdat we ervan uitgaan dat onze journalisten zich aan de wet houden.

Onafhankelijkheid journalisten

- Journalisten verrichten hun werk in onafhankelijkheid en vermijden (de schijn van) belangenverstrengeling. Zo geven ze geen media-adviezen aan derden, vervullen ze geen politieke of publieke functies, hebben ze geen financiële belangen in andere organisaties, nemen ze geen cadeaus aan en laten ze (reis-)kosten niet betalen door externe partijen.
- Uitzonderingen zijn alleen mogelijk met uitdrukkelijke toestemming van de hoofdredactie en hierover wordt open en transparant naar buiten getreden.

Journalistieke werkwijze

- Journalisten maken tegenover bronnen en gesprekspartners altijd vooraf kenbaar dat ze journalist zijn en maken hun (journalistieke) bedoelingen duidelijk. Ook wanneer ze niet-publieke ruimten betreden.
- De enige uitzondering hierop is wanneer er evident sprake is van een maatschappelijke misstand die niet op een andere manier kan worden aangetoond én het noodzakelijk is hierover te publiceren. In dat geval is het toegestaan met verborgen en/of draaiende

camera, verborgen en/of openstaande microfoon en in het geheim opgenomen telefoongesprekken te werken.

- Journalisten lokken geen incidenten uit met de bedoeling om nieuws te creëren.

Bronnen

- Er wordt geen geld betaald aan bronnen en getuigen. Wanneer dat toch gebeurt, moet de betreffende redactie verantwoording afleggen over de specifieke reden en de hoogte van het bedrag.
- Journalisten stelen geen informatie en betalen ook niet voor gestolen informatie.
- Bronnen worden in principe in publicaties vermeld, tenzij het nodig is om de identiteit van de bron te beschermen. Dit is het geval wanneer de bron expliciet aan de journalist heeft gevraagd om vertrouwelijkheid of wanneer de journalist weet/kan weten dat het onthullen van de identiteit tot problemen kan leiden.
- Journalisten gaan terughoudend om met het inzetten van kwetsbare personen als bron. Te denken valt aan kinderen, slachtoffers van misdrijven of ongelukken en mensen met een geestelijke beperking.

Wederhoor

- Journalisten passen altijd wederhoor toe. Mensen krijgen tijdig de gelegenheid om te reageren, bij voorkeur in dezelfde publicatie.
- Wederhoor mag niet in de weg staan van het zo waarheidsgetrouw verslag doen.
- Het principe van wederhoor geldt niet voor publicaties die een duidelijke persoonlijke mening vertegenwoordigen (columns, recensies, opiniestukken) en niet voor feitelijke verslagen (bijvoorbeeld van openbare bijeenkomst of notulen van een besloten vergadering).

Afspraken met bronnen

- Journalisten maken in principe geen embargo-afspraken. In de uitzonderlijke gevallen dat er wel een embargo is aanvaard, is het niet toegestaan te publiceren totdat de afgesproken termijn is verstreken, tenzij het embargo is geschonden en iemand anders reeds heeft gepubliceerd, het embargo is opgeheven of is geschonden door de bron.
- Het staat een journalist vrij om zelf te bepalen hoe hij omgaat met op- en aanmerkingen van een bron die een publicatie ter inzage heeft ingezien. Feitelijke onjuistheden moeten worden verbeterd.

Publicatie

- Journalisten maken in publicaties duidelijk onderscheid tussen feiten en meningen.
- Columnisten, recensenten en cartoonisten mogen vrijelijk hun mening geven over gebeurtenissen en personen. Hierbij mogen ze gebruik maken van overdrijving en het eenzijdig belichten van een kwestie.
- Kenmerken over personen in het nieuws die niet van belang zijn voor het verhaal, dienen niet te worden gedeeld. Dit betreft bijvoorbeeld kenmerken als etniciteit, nationaliteit, religie en seksuele geaardheid.
- Journalisten gaan terughoudend om met beschuldigingen. Alleen als die zijn gecheckt en het aannemelijk is worden beschuldigingen gepubliceerd.
- Citaten uit interviews mogen niet zonder toestemming in een andere context worden gebruikt dan de geïnterviewde kan verwachten.
- Beelden en audio mogen slechts tot op zekere hoogte worden bewerkt.
- Het beeld- en audiogebruik bij verhalen moet passen in de context van het onderwerp.

Identificatie en privacy

- De privacy van personen mag alleen worden aangetast wanneer dit in redelijke verhouding staat tot het publieke belang van de publicatie.

- De privacy van publieke figuren is hierop een uitzondering wanneer het betrekking heeft tot het publieke functioneren van deze personen. In de privésfeer gelden voor publieke figuren dezelfde uitgangspunten als voor andere personen, tenzij gedrag in het privéleven aantoonbaar van invloed is op hun publiek functioneren.
- Journalisten publiceren in beginsel geen beelden van mensen die zijn gemaakt in niet-publieke ruimten zonder uitdrukkelijke toestemming. Dit geldt in beginsel ook voor persoonlijke aantekeningen en brieven.
- Bij berichtgeving over verdachten en veroordeelden moet voorzichtig worden omgesprongen met het publiceren van de naam, beeld en/of foto van betrokkenen. Dit geldt niet wanneer het een bekend persoon betreft, er een grote kans is op verwarring met iemand anders, de naam een essentieel onderdeel is van de berichtgeving, bescherming van de privacy geen zin meer heeft door publicatie elders, het maatschappelijk belang van publicatie zo groot is dat privacy beschermen ondergeschikt is of wanneer het een opsporingsbericht betreft.

Verantwoording achteraf

- Wanneer blijkt dat een publicatie onjuistheden bevat of (verwijtbaar) onvolledig is, worden deze zo snel mogelijk en op passende wijze gerectificeerd. De wijze van rectificeren verschilt per redactie en type medium en valt onder verantwoordelijkheid van de betreffende hoofdredactie.
- Correcties en aanvullingen van journalisten zijn te vinden op de websites van de betreffende omroepen of programma's.
- Het is voor het publiek en gebruikte bronnen duidelijk hoe zij kunnen reageren en/of klagen over de journalistieke werkwijze. Op de websites van alle betrokken redacties staan hiervoor duidelijke richtlijnen.

Colofon

Deze code is opgesteld op basis van de *Gedragscode voor Journalisten* van de Internationale Federatie van Journalisten (1954/1986) en de *Leidraad van de Raad voor de Journalistiek* (2015), die is overgenomen door het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren.

Bijlage 2. Verwijzing naar Journalistieke Code NPO 2017 in redactiestatuten

Memo

Van: Functionaris integriteit publieke omroep
Aan: Margo Smit
Onderwerp: Verwijzing naar Journalistieke Code NPO 2017 in Redactiestatuten
Datum: 28-04-2022

De Mediawet 2008 verplicht in artikel 2.88 de publieke media-instellingen in overeenstemming met hun werknemers die zijn belast met de verzorging en samenstelling van het media-aanbod een redactiestatuut tot stand te brengen. Het redactiestatuut dient de journalistieke rechten en plichten van de werknemers te bevatten, waaronder in elk geval waarborgen dat normen inzake journalistieke 'deontologie' (plichtenleer, ethiek) en kwaliteit worden gehanteerd, en waarborgen voor redactionele onafhankelijkheid ten opzichte van adverteerders, sponsors en anderen die bijdragen hebben verstrekt voor de totstandkoming van media-aanbod.

In onderstaand overzicht is aangegeven of een omroep in zijn redactiestatuut verwijst naar de Journalistieke Code NPO, zoals van kracht per 01-01-2017. Het is een uitbreiding van het memo van 28-02-2022 over de vindbaarheid van de redactiestatuten van de 13 landelijke publieke omroepen op de omroepwebsites.

Alleen BNNVARA en Omroep Zwart verwijzen expliciet naar de Journalistieke Code NPO van 01-01-2017. AVROTROS en PowNed verwijzen er impliciet naar, door hun verwijzing naar 'de code voor de Journalistieke Ombudsman van de NPO'.

Verder wordt verwezen naar: 'Journalistieke principes' (NOS), naar 'toepasselijke journalistieke normen' (EO), 'uitgangpunten Leidraad Raad voor de Journalistiek' (MAX, VPRO en Human), Code van Bordeaux (AVROTROS en Human) en 'journalistieke zorgvuldigheid en evenwichtigheid' (Ongehoord Nederland).

**Vindbaarheid redactiestatuut landelijke publieke omroepen op de omroepwebsites
+ Verwijzing naar Journalistieke Code NPO 01-01-2017**

Omroep	Website	Vindbaar zonder gebruik zoekveld	<ul style="list-style-type: none"> - Route door site - Eventuele zoekterm in zoekveld omroep - Webadres - Naam en datum document - Verwijzing naar Journalistieke Code NPO 01-01-2017
NOS	Over.NOS.nl	Nee (Wel via zoekveld)	<ul style="list-style-type: none"> - x - Programmastatuut - https://over.nos.nl/organisatie/regelgeving/ - Programmastatuut NOS, 15-02-2012 - Nee. Wel naar 'Journalistieke principes' *1
NTR	NTR.nl	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - NTR.nl > Over NTR > Organisatie > Redactiestatuut - x - https://ntr.nl/site/tekst/Redactiestatuut/35 - NTR Redactiestatuut, augustus 2017 - Nee
AVROTROS	AVROTROS.nl	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - AVROTROS.nl > Verantwoording > Mediagedragscode - x - https://www.avrotros.nl/over-avrotros/verantwoording/ - (Elementen van een redactiestatuut in) Mediagedragscode, zonder datum - Ja, althans verwijzing naar 'code voor de Journalistieke Ombudsman van de NPO'. *2
BNNVARA	BNNVARA.nl	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - BNNVARA.nl > Menu > Service > Verantwoording > Registers en Mediagedragscode - x - - https://www.bnnvara.nl/jaaroverzicht/register-s-en-mediagedragscode - Redactiestatuut BNNVARA, 12-12-2018 (in Mediagedragscode BNNVARA, 29-03-2021) - Ja
KRO-NCRV	KRO-NCRV.nl	Nee	<ul style="list-style-type: none"> Op KRO-NCRV.nl geen redactiestatuut aangetroffen, ook niet als onderdeel van een Mediagedragscode. - Nee. (Niet vindbaar, maar document 17-11-2014 wel in bezit.)
EO	EO.nl	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - EO.nl > Over ons > Verantwoording en jaarverslagen > Redactiestatuut - x - https://over.eo.nl/verantwoording-en-jaarverslagen - Redactiestatuut Evangelische Omroep, zonder datum

			- Nee. Wel naar 'toepasselijke journalistieke normen'. *3
MAX	Omroepmax.nl	Ja	- omroepmax.nl > Over Omroep MAX > Organisatie > Redactiestatuut Omroep MAX - x - https://www.omroepmax.nl/over-max/over-omroep-max/organisatie/ - Redactiestatuut Omroepvereniging MAX, 04-10-2018 - Nee. Wel naar 'uitgangpunten Leidraad Raad voor de Journalistiek'. *4
VPRO	VPRO.nl	Ja	- vpro.nl > Menu > Over de VPRO > Organisatie > Redactiestatuut - x - https://www.vpro.nl/over-de-vpro/organisatie.html - VPRO Redactiestatuut, 01-11-2018 - Nee. Wel naar 'Leidraad Raad voor de Journalistiek'. *5
Human (i.s.m. VPRO)	Human.nl	Ja	- human.nl > Menu > Over Human > Officiële stukken + ANBI gegevens > Redactiestatuut Human - x - https://www.human.nl/over-human/officiële-stukken.html - Redactiestatuut Human, 01-01-2016 - Nee. Wel naar 'Code van Bordeaux en leidraad Raad voor de Journalistiek'. *6
PowNed (i.s.m. AVROTROS)	Powned.tv	Ja	- powned.tv > Over PowNed > Missie en identiteit > Mediacode - x - https://www.powned.tv/over-powned/missie-en-identiteit - (Elementen van een redactiestatuut in) Mediacode, 11-04-2018 - Ja, althans verwijzing naar 'journalistieke regels Ombudsman NPO'. *7
WNL (i.s.m. MAX)	WNL.tv	Nee	Op WNL.tv geen redactiestatuut aangetroffen, ook niet als onderdeel van een Mediagedragscode. - Nee. (Niet vindbaar, maar document 10-06-2016 wel in bezit.)
Ongehoord Nederland (Host is NTR)	Ongehoordnederland.tv	Ja	- Ongehoordnederland.tv > Menu > Vereniging > Redactiestatuut - x

			- https://ongehoordnederland.tv/redactiestatuut-2/ - Redactiestatuut omroep Ongehoord Nederland, 21-08-2021 - Nee, wel naar 'journalistieke zorgvuldigheid en evenwichtigheid'. *8
Omroep Zwart (Host is BNNVARA)	Omroepzwart.nl	Nee	Op omroepzwart.nl geen redactiestatuut aangetroffen, ook niet als onderdeel van een Mediagedragscode. - Ja. (Niet vindbaar, maar document 29-01-2021 wel in bezit.) *9

Relevante passages:

***1 NOS**

a journalistieke principes Bij het voorbereiden en maken van programma-onderwerpen worden de volgende journalistieke principes gehanteerd:

- geen vakmatige binding met politieke stromingen, levensbeschouwelijke opvattingen en/of maatschappelijke visies;
- feitelijke berichtgeving zonder commentaar en/of oordeelsvorming met uitzondering van de programma's waarin dat in het format is vastgelegd;
- onafhankelijk opereren van welk particulier- en/of groepsbelang dan ook;
- onafhankelijkheid van sponsors en/of andere commerciële invloeden;
- zorgvuldigheid in de nieuwsgaring en -verwerking;
- streven naar volledigheid en evenwicht bij de selectie uit relevante bronnen;
- toepassen van hoor en wederhoor;
- zorgvuldig afwegen van het belang van het respecteren van de persoonlijke levenssfeer van het individu enerzijds tegen het belang van openbaarmaking anderzijds.

***2 AVROTROS**

2.1.b De journalistieke deontologie is gericht op waarachtigheid, zoals onder meer beschreven in de Code van Bordeaux.

3f AVROTROS heeft zich aangesloten bij de code voor de Journalistieke Ombudsman van de NPO.

***3 EO**

4.1 Medewerkers richten zich vanuit hun persoonlijke identiteit op de grondslag en doelstelling van de EO, het hiervoor omschreven relevante beleid en de toepasselijke journalistieke normen.

***4 MAX**

6 Medewerkers streven ernaar om bij de totstandkoming van (journalistiek) Media-aanbod te handelen conform de journalistieke uitgangspunten zoals opgenomen in de Leidraad voor de Raad voor de Journalistiek (RvdJ). Dit betekent onder meer dat Programmamakers optreden met open vizier, hun identiteit bekendmaken, het principe van hoor en wederhoor toepassen en een duidelijk onderscheid maken tussen feiten, bewerkingen en meningen.

***5 VPRO**

3 Beginselen van zorgvuldige en onafhankelijke journalistiek De VPRO en alle Redactiemedewerkers committeren zich aan de Leidraad van de Raad voor de Journalistiek ten aanzien van de beginselen van zorgvuldige en onafhankelijke journalistiek. Redactiemedewerkers dragen hun eventuele politieke en/of levensbeschouwelijke overtuiging niet zodanig uit dat hun journalistieke onpartijdigheid en die van de omroep in het gedrang kan komen. Meer in het bijzonder geldt dat Redacteuren altijd werken volgens journalistieke beginselen van redactionele onafhankelijkheid, evenwichtigheid, betrouwbaarheid en deskundigheid in berichtgeving, analyse en opinie. Het uitgangspunt bij afwegingen tussen enerzijds het inhoudelijke belang en anderzijds het belang van bereik en impact is dat journalistiek inhoudelijke afwegingen leidend zijn.

4.1 Alle Redactiemedewerkers worden geacht bekend te zijn met de vastgestelde randvoorwaarden en de algemeen geaccepteerde journalistieke uitgangspunten, zoals journalistieke zorgvuldigheid en dienen deze in acht te nemen.

***6 Human**

In hun journalistieke functioneren dienen medewerkers, Eindredactie en Hoofdreductie de code van Bordeaux, alsmede de leidraad van de Raad voor de Journalistiek in acht te nemen.

***7 PowNed**

PowNed handelt in overeenstemming met de Algemene Verordening Privacybescherming en geeft zich rekenschap van de journalistieke regels zoals bepaald door de ombudsman van de NPO.

***8 Ongehoord Nederland**

3.2 De hoofdredactie ziet erop toe dat in de berichtgeving de vereiste journalistieke zorgvuldigheid wordt betracht, in overeenstemming met de uitgangspunten als verwoord in dit statuut, en dat openbaarmaking van programma's of onderdelen daarvan niet in strijd zijn met de wet, regelgeving of goede smaak.

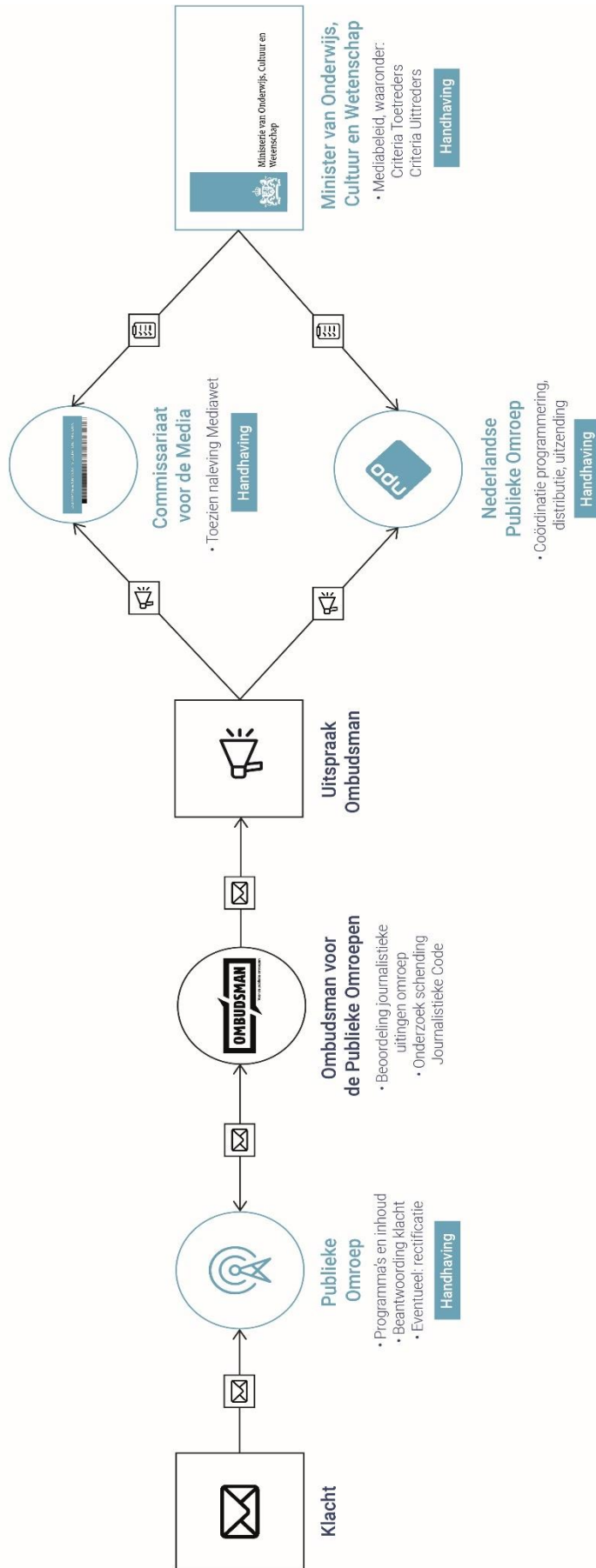
5.4 De redactie laat zich leiden door de uitgangspunten van journalistieke zorgvuldigheid en evenwichtigheid.

***9 Omroep Zwart**

5.3 Medewerkers dienen zich op de hoogte te stellen van de mediawettelijke regelgeving waaraan Omroep Zwart zich dient te houden en redactionele Medewerkers geven zich rekenschap van de Journalistieke Code NPO. Bij de samenstelling van programma's, zullen zij zich aan deze Code houden.

Bijlage 3. Grafische weergave: de weg van een klacht

Route Inhoudelijke Journalistieke Klacht

Bijlage 4: Interviewaanpak, enkele voorbeelden

Ongehoord Nieuws 15, 12 april 2022, gesprek met over 'plaasmoorde' in Zuid-Afrika

- *Presentator: Blanke boeren in Zuid-Afrika lijden onder extreme criminaliteit en moordende bendes en de regering stopt dit anti-blanke geweld niet. Wat is er aan de hand?*

[Hierna volgt een korte reportage met achtergrond over Zuid-Afrika, daarna een gesprek met een publiciste die lang in het land gewoond heeft]

- *Presentator vraagt gast wat er precies in Zuid-Afrika aan de hand is.*

Gast legt de geschiedenis uit van Zuid-Afrika (. Het Zuid-Afrika van nu is economisch en sociaal aan het afbrokkelen. Het Rainbow Nationalism heeft gefaald. Het ANC is enorm corrupt en zij gebruiken allerlei soort beleid om minderheden zoals de blanken in Zuid Afrika te benadelen.

- *Presentator vraagt aan gast waarom het Rainbow Nationalism gefaald heeft.*

Gast legt verantwoordelijkheid bij de corrupte overheid. Legt uit black economic empowerment. Geeft probleem aan dat men wordt gecategoriseerd op ras. Blank wordt helemaal niet geclassificeerd. "Ze kijken niet naar je sociale economische achtergrond. Ze kijken alleen naar de kleur van je huid."

- *Presentatrice vraagt hoe lang de gast er heeft gewoond*
- *Presentatrice: "Oké, als je erover leest, het is echt, het is zo verschrikkelijk, ken jij zelf mensen die dit is overkomen?"*

Gast: Bijna iedereen kent wel iemand wie dit is overkomen. Mijn oom en tante zijn ook overvallen. Tante van mijn beste vriendin is vermoord. Opa en oma van mijn ex-vriendje die zijn overvallen.

- ➔ In dit gesprek wordt de claim van corruptie en nalatigheid richting de regerende partij in Zuid-Afrika gemaakt, de regering wordt verantwoordelijk gehouden voor de hoge criminaliteit en de moord op blanke boeren. Dat kan je doen, maar dat moet je wel onderbouwen. Doe je dat niet, dan blijft het een mening, en dat had dan duidelijk gemaakt moeten worden.
- ➔ De presentator vraagt vervolgens niet op grond waarvan de spreker haar uitspraken doet, maar vraagt waarom het beleid van de regering gefaald heeft. Waarmee het falen en de verantwoordelijkheid van de regering voor moord en criminaliteit als feit onderdeel van het vervolg van het gesprek worden.

Ongehoord Nieuws 27, 24 mei 2022, gesprek met Kamerlid BV NL:

Kamerlid: "En we hebben een leger dat in deplorabele staat is. We hebben heel veel bezuinigd op het leger en dan geven we ook nog wapens weg. En ook nog zonder al te veel controle. Zodat er ook nog eens wapens niet zijn geleverd aan de Oekraïners, maar aan de Russen.

Presentator: - Heb je daar enig bewijs van?

Kamerlid: "In principe lever je de wapens, en daarna moeten ze naar Oekraïne gaan. Maar ik heb er vragen over gesteld. Ik kreeg van alle kanten berichten. Ik heb vragen gesteld aan de minister hoe ze dat gaan controleren."

Presentator: - En hoe zit het met onze eigen wapenvoorraad?

"Het blijkt dat Amerika en Duitsland iets meer controleren. Maar wij niet. Het is onduidelijk of onze wapens wel bij Oekraïne terechtkomen."

[Hierna gaat het gesprek verder over een ander onderwerp.]

- ➔ Er wordt door spreker gesteld dat Nederlandse wapens aan Rusland zijn geleverd. Wapens kunnen uiteraard in handen gevallen zijn van Russen bij het veroveren van gebied, maar dat had dan gepreciseerd moeten worden. De claim wordt niet onderbouwd. Als de presentator vervolgens wél doorvraagt, zegt het Kamerlid dat er vragen aan de minister van Defensie zijn gesteld. De minister antwoordt (op 2 mei, enkele weken voor deze uitzending en beschikbaar voor een zich voorbereidende presentator) op de vragen van het Kamerlid: "Defensiepersoneel ziet er op toe dat de door Nederland geleverde wapens en munitie aan een vertegenwoordiger van de eindgebruiker, een functionaris van de Oekraïense strijdkrachten, worden overgedragen. Dit conform de wapenexportvergunning. Hierbij wordt expliciet vermeld dat de door Nederland geleverde goederen niet zonder schriftelijke toestemming van Nederland, door anderen gebruikt mogen worden, noch doorverkocht of overgedragen mogen worden." De claim dat door Nederland wapens aan de Russen zijn geleverd gaat als feit mee in de rest van het gesprek.
- ➔ Nu kun je altijd (indien nodig) betwisten of wat een minister zegt klopt. Maar een claim van een Kamerlid laten passeren zonder minimaal een verwijzing naar de antwoorden op zijn eigen Kamervragen die anders aangeven, of zonder het nog eens doorvragen naar de onderbouwing van de claim, is journalistiek onvoldoende. Ter verdediging opmerken dat een presentator geen expert is, is dat ook: een presentator moet in de voorbereiding van een gesprek – zeker als daarin aantijgingen worden gedaan – kennis vergaren. En een beschuldiging moet onderbouwd worden, zoals de Journalistieke Code stelt.
